

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет

Факультет менеджменту та права

Спеціальність 073 «Менеджмент»

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Студент-випускник

О.В. Мельник

Керівник роботи, к.е.н., доц.

О.Г. Підвальна

Вінниця – 2017

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Фінансовий потенціал як об'єкт управління

В умовах перетворень, які характеризуються нестабільністю економіки, мінливістю кон'юнктури ринків збуту, перманентними змінами вартості факторів виробництва та цін фінансових ресурсів, змінами в конкурентному середовищі та іншими макро- і мікроекономічними факторами, однією з першочергових задач керівництва підприємства є формування його фінансового потенціалу, який являє собою найпотужніший потенціал для оперативного й стратегічного впливу на виробничо-господарську діяльність та економічний розвиток підприємства.

Термін «потенціал» походить від латинського слова «potentia», що в перекладі означає «приховані можливості». У загальному розумінні «потенціал» розглядається як засоби, запаси, джерела, які є в наявності й можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення якого-небудь завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області [10].

Економічна енциклопедія вказує, що потенціал – це наявні в економічного суб'єкта ресурси, їхня оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети. В енциклопедії виокремлюється та тлумачиться позичковий потенціал банківської системи, виробничий, експортний, інтелектуальний, інформаційний, природний потенціал [2, с. 13].

Найчастіше фінансовий потенціал ототожнюють із фінансовими ресурсами, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. Ці ресурси беруть участь у виробничо-господарській діяльності та залучаються для фінансування певних стратегічних напрямів

розвитку підприємства. Проте ці два поняття не ідентичні, хоча близькі за змістом. Фінансові ресурси можна розглядати як використання частини фінансового потенціалу, тобто як грошові доходи і накопичення, отримані підприємством від використання наявних ресурсів. А фінансовий потенціал слід розглядати як здатність наявних ресурсів приносити доходи підприємству в певний момент часу [3].

Левченко Н.М. суть фінансового потенціалу підприємства систематизував за двома підходами до трактування визначення даного поняття (табл. 1.1) [1].

Таблиця 1.1

Систематизація визначень поняття «фінансовий потенціал підприємства»

Автор	Суть поняття
Ресурсний підхід	
Льбіна К.	Сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів
Толстих Н.Т.	Забезпеченість фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільність їх розміщення та ефективність використання
Кунцевич О.	Здатність до оптимізації фінансової системи із залучення та використання фінансових ресурсів
Давиденко Н.М.	Обсяг власних, позикових і залучених фінансових ресурсів підприємства, якими вона може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат
Результативний підхід	
Ковальов В.В.	Фундамент для трансформації наявного у підприємства ресурсного потенціалу (технологічного, матеріально-технічного, трудового) в конкретні результати господарської діяльності підприємства
Паєнтко Т.	Сукупність фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію і нарощування економічного потенціалу з метою максимізації прибутку
Фомін П.А.	Відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату
Бикова Г.	Сукупність фінансових ресурсів, що беруть участь у господарській діяльності; він характеризується можливістю їх залучення для фінансування майбутньої діяльності і певних стратегічних напрямів розвитку підприємства

Більш поширеним щодо розуміння суті фінансового потенціалу підприємства є ресурсний підхід. Проте, він же є і найбільш обмеженим з точки зору практичного використання для підвищення результативності діяльності підприємства з таких причин: відсутність розмежування його спожитої і наявної форм, статичність, обмежене розуміння потенційних фінансових можливостей, короткостроковий період аналізу, складність у охопленні максимально можливих та важливих (раціонально обґрунтованих) інструментів управління [21]. Проте і використання результативного підходу як базового для розуміння сутності фінансового потенціалу, є обмеженим, оскільки тут кут зору концентрується не стільки на його ознаках, скільки на управлінському процесі та нечітко сформульованих прихованих можливостях до його реалізації, а іноді і їхніх джерел [20].

З цих позицій більшою наповненістю щодо врахування різних ознак фінансового потенціалу, які можуть його характеризувати, є комплексний підхід. Він виступає своєрідним синтезом ресурсного та результативного підходів і забезпечує розуміння того, що фінансовий потенціал: виступає складовою економічного потенціалу підприємства; у своїй основі містить оцінку наявних фінансових ресурсів, розуміння джерел потенційних ресурсів та необхідності їх використання; має динамічну структуру; залежить від ефективності управлінських процесів щодо його формування, накопичення, реалізації та відтворення; необмежений короткостроковими часовими межами та орієнтований на оптимальне співвідношення і реалізацію оперативних та стратегічних цілей розвитку [20].

У таблиці 1.2 виділені зазначені теоретичні підходи, їхнє бачення сутності фінансового потенціалу, переваги та недоліки.

Також варто наголосити і на тому, що два останні підходи сукупно забезпечують розуміння того, що, по-перше, більш точним є визначення фінансового потенціалу підприємства, яке враховує не тільки наявні у матеріальній або нематеріальній формі фінансові ресурси підприємства, але й необхідність організації ефективного їх управління для досягнення

максимально ефективного фінансового результату; і, по-друге, принциповою відмінністю між термінами «ресурси» та «потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого господарюючого суб'єкта, є невід'ємним від нього, зокрема від процесу його функціонування [21, 22].

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика теоретичних підходів
до визначення суті «фінансового потенціалу»

Підхід	Суть фінансового потенціалу	Переваги підходу	Недоліки підходу
Ресурсний	Фінансовий потенціал розглядається як сукупність наявних у підприємства фінансових ресурсів	Фінансовий потенціал визначає можливості підприємства щодо більш ефективного використання як наявних, так і прихованих фінансових ресурсів	Фінансові ресурси лише створюють умови для нормального процесу виробництва та його постійного зростання, що визначає конкурентоспроможність підприємства
Результативний	Фінансовий потенціал підприємства визначається переважно процесом фінансового управління, яке здатне організувати постійний розвиток підприємства на основі використання інструментів фінансового управління, якісного обліку тощо	Направлений саме на реалізацію прихованих можливостей підприємства, що здатні забезпечити йому економічні вигоди в майбутньому	Не дає чіткого уявлення за допомогою чого можуть бути реалізовані ці приховані можливості
Комплексний	Підхід, який при визначенні фінансового потенціалу базується на поєднанні таких компонентів, як: фінансові ресурси підприємства, їх можливості приносити економічні вигоди, необхідність ефективної системи управління ними та забезпечення процесів їх відтворення	Містить у собі закономірне поєднання інструментів покращення фінансового стану підприємства (наявних та прихованих фінансових ресурсів), системи ефективного управління цими інструментами	Детально не визначає об'єднанні компоненти

В той же час, з метою більш точного відображення сутнісних ознак фінансового потенціалу, слід вказати і на такі, як: нерозривна єдність з іншими потенціалами, які входять у структуру економічного потенціалу підприємства, насамперед, інноваційним, кадровим, виробничим, ресурсним, організаційно-управлінським, а також полісистемність у частині його входження у структуру фінансових потенціалів більш складних систем (території, регіону, національної економіки); орієнтація на задоволення інтересів та потреб підприємства і зацікавлених сторін; здатність закладати засади для накопичення і нарощення відповідних резервів фінансових ресурсів та можливостей і на цій основі забезпечення не лише простого, а й розширеного відтворення (розвитку); чітка прив'язка до конкретних моделей управління на основі оцінки його стану; залежність від параметрів внутрішнього та зовнішнього середовища. Таким чином, можна дати наступне визначення фінансового потенціалу – це складова економічного потенціалу підприємства, яка відображає його здатність забезпечувати динамічний розвиток, зростання та задоволення інтересів у коротко- і довгостроковому періодах, отримання запланованих економічних вигід (благ) шляхом трансформації власних та залучених фінансових ресурсів у фінансові можливості на основі раціональних управлінських впливів [20].

Отже, *фінансовий потенціал* – сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного розвитку підприємства на перспективу [1].

Фінансовий потенціал як вартісна категорія дозволяє виміряти в абсолютних обсягах та визначити у відносних показниках наявні фінансові активи економічних суб'єктів, змодельовати їх потенційні можливості до його нарощування та реалізації у майбутньому. Формування та використання фінансового потенціалу пов'язано із створенням та перерозподілом фінансових ресурсів та інших фондоутворюючих складових, що в більш загальному вигляді формують фінансові активи.

Передумовами для формування та ефективного використання фінансового потенціалу виступають як матеріальні, інтелектуальні, так і виробничі ресурси. Не менш важливі наявність досконалої, узгодженої нормативно-правової бази, що регламентує питання у цій сфері, та створення ефективного фінансового механізму, який би враховував сучасні реалії, світові надбання та пріоритети національного розвитку. Фінансовий потенціал реалізується за умов як статичної, так і динамічної економічної системи відповідно до циклічності економіки. На різних етапах економічного циклу, під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, залежно від рівня функціонування економічного суб'єкта та його зв'язку із суспільним виробництвом фінансовий потенціал може створювати передумови і відповідно розглядатися як умова (засади) для забезпечення рівноваги, подолання негативного впливу чинників та змін внутрішнього й зовнішнього середовища, стабілізації чи забезпечення рівноваги економіки, формування відновлювальних процесів та безпосередньо розвитку. Фінансовий потенціал розвитку варто розглядати [13]:

- по-перше, як сукупність економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням реалізації інноваційних фінансово-економічних проєктів, інструментів, заходів, що визначають процес суспільного розвитку;

- по-друге, як складову фінансового механізму, пов'язану із регулюванням, стимулюванням та забезпеченням економічного розвитку як економічних суб'єктів, галузей, так і країни в цілому;

- по-третє, як структуровану систему, що формує, забезпечує та визначає взаємозалежність, взаємообумовленість, причинно-наслідкові взаємозв'язки між елементами, рівнями, факторами, критеріями, методами, інструментами та іншими її параметрами.

Чинниками, що формують фінансовий потенціал є [15]:

- фінансова стійкість підприємства;
- здатність точно і своєчасно здійснювати свої фінансові зобов'язання;
- інвестиційні можливості підприємства;

- можливість залучення додаткових фінансових ресурсів;
- ефективність використання капіталу (власного і позичкового);
- ефективність управління активами;
- використовувана політика в галузі управління ризиками.

Поняття фінансові ресурси не еквівалентні фінансовому потенціалу, а являються лише його складовою. Фінансові ресурси обмежуються сумою їх окремих видів, а фінансовий потенціал – це передумова продовження руху і його динаміки. Відтак, якщо фінансові ресурси посідають певне місце на траєкторії руху, то фінансовий потенціал – подальший напрям такого руху. Взаємозв'язок між поняттями «фінансовий потенціал» та «фінансові ресурси» полягає у тому, що останні є джерелом формування першого [16, с. 19].

З метою ефективного управління формуванням і використанням фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно визначити його складові.

Як зазначає Комарецька П. В., складовими фінансового потенціалу підприємства є: потенціал основних засобів, потенціал фінансових ресурсів, потенціал виробництва продукції, потенціал кредитних можливостей, які проявляються у кількісному та якісному вимірах і дозволяють комплексно відобразити загальний фінансовий потенціал [17].

Фінансовий потенціал підприємства визначає конкурентоздатність, можливості ділового співробітництва, оцінює, наскільки гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів у фінансовому і виробничому відношеннях. Відповідно, об'єктивно виникає необхідність управління фінансовим потенціалом підприємств як однією із умов його успішного розвитку.

В умовах триваючого посилення конкуренції між підприємствами все більшого значення набувають практичні підходи до управління фінансовим потенціалом. При цьому зазначений напрямок менеджменту є базовим по відношенню до таких елементів як управління якістю, розробка і просування нових асортиментних груп і т. п.

Сутність управління фінансовим потенціалом полягає в ефективному використанні фінансового механізму для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства. Найважливішим аспектом фінансового потенціалу є наявність фінансових ресурсів як таких в конкретний момент часу, а здатність підприємства в найкоротші терміни, в повному обсязі і з мінімальними втратами відтворити необхідні активи. Цей аспект дуже важливий тим, що в еру жорстокої конкуренції всі ресурси підприємства задіяні у виробництві і до них пред'являються досить жорсткі вимоги щодо ефективності використання. Тому підприємство просто не в змозі тримати які-небудь істотні резерви для ймовірних коливань у діловій активності.

Фінансовий потенціал формується в процесі фінансової діяльності – діяльності, пов'язаної з організацією фінансового господарства підприємства. Фінансову діяльність у рамках теорії і практики формування фінансового потенціалу підприємства слід розглядати з двох позицій: широкої і вузької. З широкої, економічної точки зору, фінансова діяльність охоплює всі без винятку грошові операції, за якими стоїть реальний рух власних, прирівняних до власних і залучених грошових коштів (фінансових ресурсів) і доходів підприємств у готівковій і безготівковій формі. З вузької, бухгалтерської точки зору, фінансова діяльність обмежена, як правило, процесами формування, розподілу і використання фінансових результатів (прибутку і збитку) та операціями з фінансовими активами [19].

1.2. Особливості формування та управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств

Фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств має свої особливості, оскільки пов'язаний із потенціалом інших ресурсів, у тому числі земельними, оскільки одним із основних об'єктів цілеспрямованого використання фінансового потенціалу є капіталовкладення у потенціал землі. У

свою чергу, потенціал землі через виробничу сферу забезпечує формування фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Через те, що категорія «потенціал» величина динамічна, а не статична доцільно розглянути основні стадії та етапи формування фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства із врахуванням його специфіки (рис. 1.1) [16, с. 18].

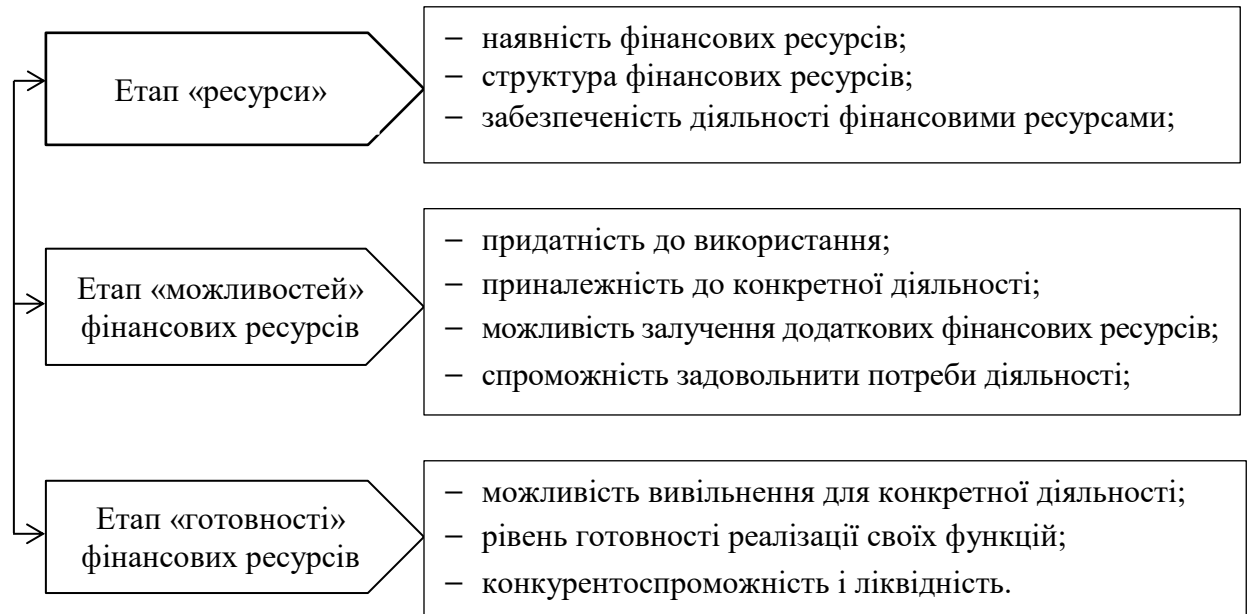

Рис. 1.1. Етапи формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств

Представлені етапи формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств характеризують різні стадії. А саме: на етапі «ресурси» фінансовий потенціал характеризується наявними фінансовими ресурсами. Дослідження цього стану фінансового потенціалу спрямоване на встановлення ступеню укомплектованості і забезпеченості фінансовими ресурсами, які потенційно необхідні для здійснення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. На етапі «можливостей» фінансовий потенціал характеризує потенційну придатність ресурсів щодо практичної реалізації у діяльності. На стадії «готовності» фінансовий потенціал характеризує готовність відповідних ресурсів до

використання у господарській діяльності. З позицій підприємства корисним елементом потенціалу є не скільки його можливість, скільки реальне забезпечення досягнення поставленої мети.

Процес використання фінансового потенціалу здійснюється у напрямку досягнення цілей сільськогосподарських підприємств. У зв'язку із цим необхідно впливати на цей процес шляхом вдосконалення фінансового менеджменту через послідовне здійснення певних етапів. Етапи управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств від планування до прийняття управлінських рішень представимо схематично (рис. 1.2).

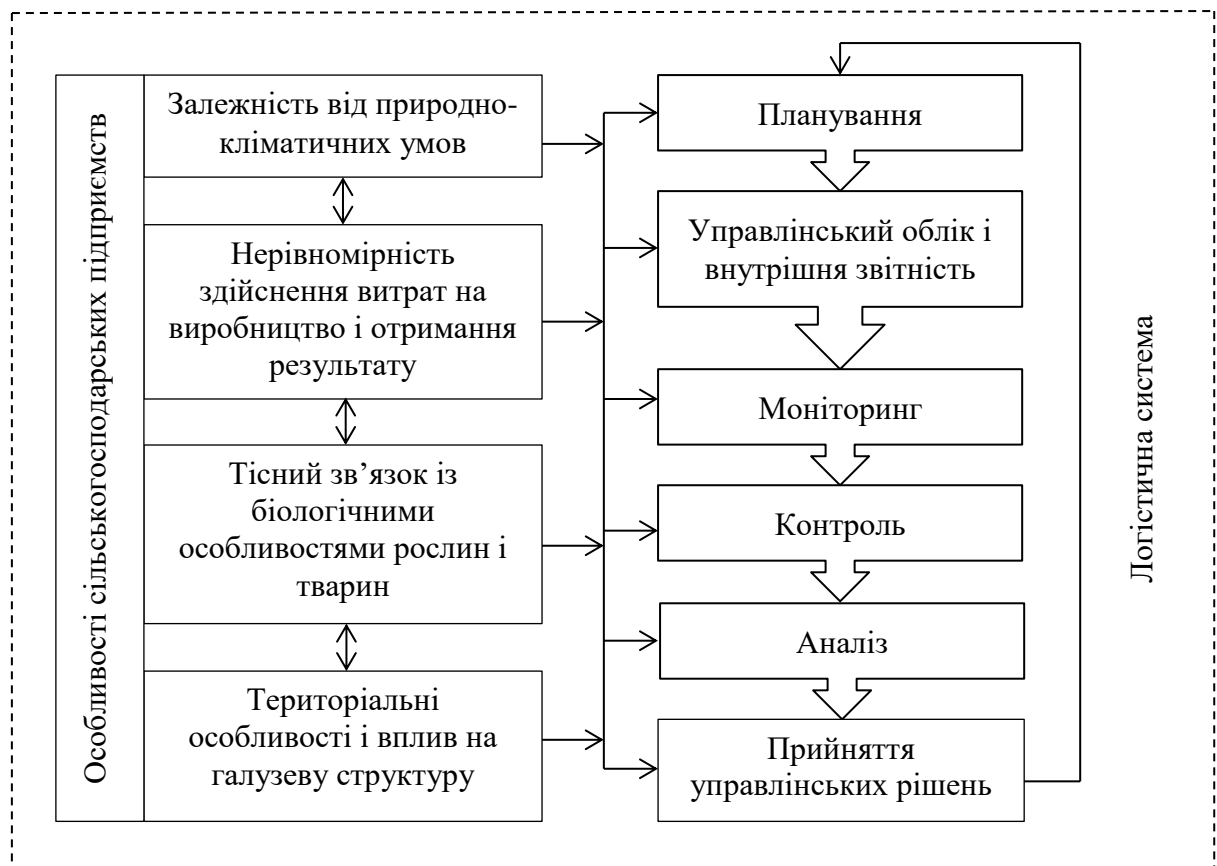

Рис. 1.2. Процес управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств

У процесі управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств необхідним є врахування їхніх особливостей, а також особливостей галузі. Оскільки певна частина процесів носить циклічний

характер, то управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств передбачає управління його формуванням і використанням, які знаходяться у взаємозв'язку. Для забезпечення досягнення оперативних цілей підприємства дієвим інструментом є система бюджетування, яка дозволяє з певною мірою ймовірності забезпечувати відповідний рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Відстеження реалізації фінансового потенціалу здійснюється на етапі «Моніторинг». Цей процес дозволяє прослідкувати взаємозв'язки фінансового потенціалу з іншими складовими економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Виконання плану забезпечується на етапі «Контроль», а на основі факторного аналізу визначаються можливості підприємства. Представлений процес управління фінансовим потенціалом є циклічним, оскільки існує зворотній зв'язок між прийняттям управлінських рішень за результатами аналізу ступеню досягнення мети з подальшим коригуванням розроблених планів. Дієвість взаємозв'язку усіх складових здатна забезпечити логістична система, яка виконує обслуговуючу функцію.

На формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств впливає безліч факторів, основними з яких є державна політика у аграрній сфері, а також рівень розвитку регіональної інфраструктури. Несуттєвим є вплив посилення світової конкуренції на капітал, оскільки вона не здійснює прямого впливу на діяльність сільськогосподарських підприємств. З огляду на вплив значної кількості факторів на формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств потребує розвитку система аграрного страхування, яка сприятиме процесу забезпечення фінансової безпеки, що підтверджує досвід її запровадження у країнах Європейського Союзу. У процесі формування фінансового потенціалу важливо залучати різні джерела, враховуючи їх ефективність і безпечність для підприємства. З метою виконання цих умов необхідно зосереджувати увагу на оптимізації структури і вартості джерел,

забезпечуючи достатній обсяг для вирішення нагальних питань і досягнення стратегічних цілей.

Крім того, особливостями формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств є [16, с. 31]:

- форма власності;
- розміри виробництва;
- техніко-технологічні особливості;
- галузева структура;
- позиції підприємства на ринку;
- іміджева діяльність;
- ділова активність;
- етика ведення бізнесу;
- соціальна відповідальність;
- корпоративна культура; фінансова залежність;
- кредитна історія;
- страхування ризиків;
- конкурентоспроможність тощо.

Камінською Т.Г. окреслено проблемні аспекти у формуванні фінансового потенціалу, а саме [18]:

- визначення на стадії формування необоротного капіталу таких аспектів, як ступінь впливу науково-технічного прогресу;
- визначення ефективного терміну використання капіталу із урахуванням дії зовнішнього та внутрішнього середовища;
- вибір оптимального способу нарахування амортизації за окремими об'єктами необоротних активів для бухгалтерського обліку;
- оперативне врахування впливу на структуру капіталу таких факторів, як сучасні можливості оновлення капіталу й потреби у збереженні його ефективної структури при одночасному зниженні витрат підприємства.

Саме тому формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств ґрунтується на спроможності дієвого управління фінансовими

потоками і можливостями швидкої адаптації внутрішнього середовища підприємства до змін з використанням відповідних заходів нейтралізації загроз, використання яких є дієвим тільки за умови збереження цілісної і галузевої специфіки, унеможливлення економічного шахрайства.

Основною метою управління фінансовим потенціалом є оптимізація фінансових потоків з метою максимального збільшення позитивного фінансового результату. Для цього підприємство повинно розробляти і ефективно застосовувати відповідні стратегії фінансування. У найбільш загальному вигляді під стратегією з управління фінансовим потенціалом підприємства слід розуміти комплекс заходів з управління фінансовими ресурсами господарюючого суб'єкта з метою отримання економічної вигоди і забезпечення безперервного виробничого процесу.

Також слід зазначити, що при виборі послідовності постановки системи управління фінансами доцільно враховувати наступні, об'єктивно присутні рівні розвитку фінансового менеджменту підприємств і, як наслідок, обирати пріоритети докладання зусиль і можливі цільові показники в області фінансів:

- управління платоспроможністю, в тому числі – введення системи бюджетування, розробка кредитної політики, управління запасами;
- управління прибутковістю, у тому числі – підвищення ефективності діяльності, рентабельність операцій, управління витратами;
- управління активами та економічним потенціалом, в тому числі – рентабельність активів і фінансова стійкість, фінансовий аналіз і довгострокове планування.

Загальновизнано, що кінцевою фінансовою метою підприємства є підвищення його ринкової вартості в інтересах її власників (акціонерів). Вартість та інвестиційну привабливість визначає фінансовий стан організації, яке, в свою чергу, багато в чому є наслідком обраної ринкової стратегії, ефективності використання матеріальних і трудових ресурсів, наявних виробничих потужностей (операційна діяльність), а також їх нарощуванні (інвестиційна діяльність). Внутрішні завдання фінансового управління

полягають у забезпеченні операційної та інвестиційної діяльності підприємства фінансовими ресурсами, а також у прогнозуванні її майбутніх потреб і майбутнього фінансового стану. Таким чином, ефективна внутрішня фінансова політика безпосередньо зумовлює зростання вартості підприємства. У світовій практиці вироблені дієві техніки управління фінансами підприємства як у довгостроковій, так і короткостроковій перспективі:

- довгострокове планування та аналіз фінансового стану на основі фінансової звітності та методів прогнозування господарської діяльності;
- короткострокове бюджетне управління прибутковістю діяльності, грошовими коштами та економічним потенціалом.

1.3. Методика діагностики фінансового потенціалу підприємства

В управлінні фінансовим потенціалом підприємства важливу роль відіграє діагностика фінансового потенціалу, яка передбачає систематичну й усебічну його оцінку з використанням різних підходів, методів та прийомів аналізу. Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства будуються переважно шляхом пропозиції застосування певного методу або поєднання методів, серед яких варто виділити наступні [5]:

- метод застосування інтегральної (факторної) моделі;
- метод експертного оцінювання фінансових коефіцієнтів або фінансових індикаторів;
- комбінований метод.

Діагностування фінансового потенціалу підприємства шляхом застосування інтегральної моделі має на меті створення та дослідження динаміки інтегрального показника, побудованого на чітко обумовленому механізмі математичних залежностей між обраними групами показників. Діагностування фінансового потенціалу шляхом експертного оцінювання фінансових коефіцієнтів або фінансових індикаторів являє собою аналіз

основних показників фінансового потенціалу підприємства у динаміці та спробу екстраполяції й прогнозу цієї динаміки на майбутнє. Основою побудови комбінованих методів є поєднання діагностики наявного та прогнозованого фінансового потенціалу підприємства, системи зовнішнього і внутрішнього середовища та системи менеджменту стратегічного розвитку підприємства.

Характеристика прийомів діагностики фінансового потенціалу підприємства подана на рис.1.1.

Рис. 1.1. Прийоми діагностики фінансового потенціалу підприємства

Левченко Н.М. вважає, що при діагностиці фінансового потенціалу підприємств доцільно керуватись поняттям «індикатори», а не «показники» [1]. Показник – це кількісний вимірник властивостей, стану, розвитку конкретного об'єкта, процесу, явища, суб'єкта тощо. Показники перетворюються на

індикатори тоді коли за їхньою допомогою керівники підприємств відстежують, аналізують та прогнозують тенденції змін окремих сфер господарської діяльності. Йдеться про те, що на кожному підприємстві із великої кількості показників керівники вибирають для ретельного планування, обліку, аналізу та контролю лише окремі, які є пріоритетними, показовими, комплексними, відображають стан найважливіших сфер діяльності підприємства. Необхідно враховувати взаємозв'язки між показниками та вплив їхніх змін на інші показники. Тобто індикатори – це ключові показники, які формують орієнтири та відображають тенденції змін фінансового потенціалу підприємства та його вплив на результативність господарської діяльності та фінансовий стан підприємства [4].

Індикатори діагностики фінансового потенціалу підприємства доцільно об'єднати у декілька груп [1]:

- індикатори фінансової результативності;
- індикатори платоспроможності;
- індикатори інвестиційного забезпечення;
- індикатори фінансової безпеки;
- індикатори кредитного залучення;
- індикатори резервного забезпечення;
- індикатори загрози банкрутства.

Інтегральний індикатор фінансового потенціалу підприємства ($I_{\Phi\Pi}$) рекомендується визначати за формулою [9]:

$$I_{\Phi\Pi} = \sqrt[n]{\Phi_1 \times \Phi_2 \times \dots \times \Phi_n}, \text{ де}$$

$\Phi_1 \dots \Phi_n$ – відповідні індикатори діагностики фінансового потенціалу.

Інтерпретувати $I_{\Phi\Pi}$ можна за такою шкалою оцінювання:

- 0-0,3 – рівень фінансового потенціалу підприємства є низьким;
- 0,4-0,7 – фінансовий потенціал підприємства є середнім;
- 0,8-1 – високий рівень фінансового потенціалу підприємства.

Послідовність оцінювання забезпеченості та ефективності використання фінансового потенціалу за такої сукупності індикаторів можна

представити як алгоритм, що формує уявлення про етапи управління даним процесом (рис. 1.2).

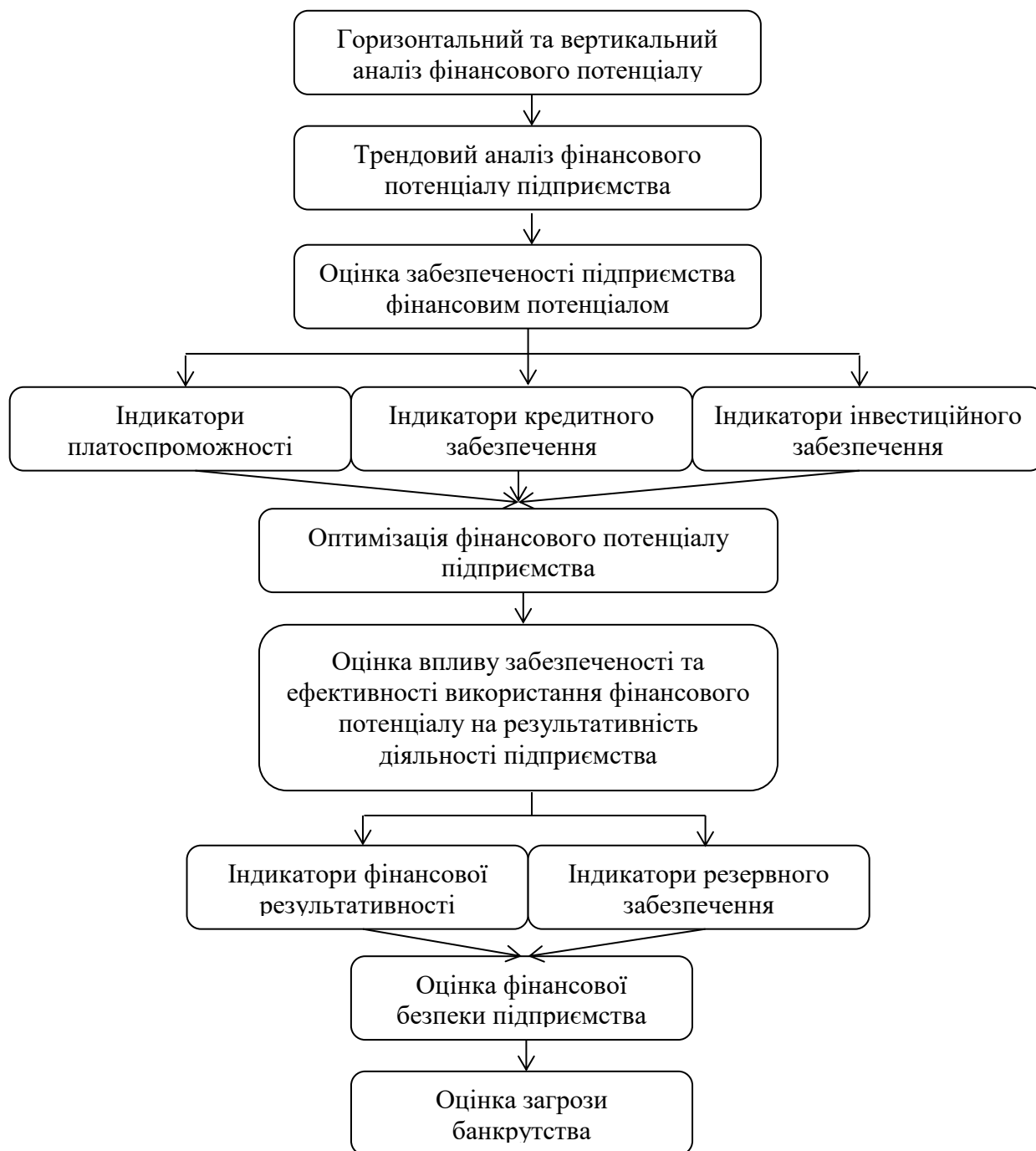

Рис. 1.2. Алгоритм оцінювання фінансового потенціалу підприємства

Поряд з тим, науковець Р. Толпежніков стверджує, що основними етапами оцінювання фінансового потенціалу підприємства є [11]:

- визначення мети оцінювання з урахуванням інтересів як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів, а також доступності інформації;
- представлення основних напрямів оцінювання (оцінювання вартості, оцінювання фінансового становища підприємства тощо);
- зібрання необхідної інформації із зовнішніх та внутрішніх джерел;
- визначення методики оцінювання фінансового потенціалу;
- прийняття ефективних управлінських рішень на основі одержаних результатів оцінювання фінансового потенціалу підприємства.

Використання визначених методів, прийомів і індикаторів аналізу для досягнення поставлених конкретних цілей вивчення діагностики фінансового потенціалу підприємства в сукупності становить методологію та методику його фінансової діагностики.

Також оцінка фінансового потенціалу підприємства у системі внутрішнього моніторингу здійснюється на основі такої методики [12]:

- вибір конкретного періоду та напрямку здійснення аналізу;
- визначення мети дослідження;
- вибір методів фінансового контролінгу: бенчмаркінг, аналіз фінансової стійкості, аналіз 80/20, суттєвий аналіз тощо;
- визначення основних чинників діяльності підприємства та причин відхилень;
- розрахунок основних причин фіксованих втрат, перевитрат часу та коштів;
- визначення потенціалу результативних напрямків дій за принципом 80/20, що передбачає перекидання ресурсів у ті 20% зусиль, що принесуть 80% результатів на основі творчого підходу до прийняття управлінських рішень.

Великий практичний інтерес становить визначення складових збалансованої системи показників оцінки фінансового потенціалу підприємства, і у кожному конкретному підприємстві повинні бути визначені шість складових такої системи [14]:

– фінансові виміри. Вимір у системі оцінки фінансового потенціалу являє собою ключовий елемент збалансованості фінансової та загальної стратегії, який відображає погляд певної групи зацікавлених осіб. Тобто фінансові виміри фактично визначають суб'єктів, інтереси яких необхідно враховувати під час реалізації фінансової та загальної стратегії;

– фінансові завдання – це складові елементи фінансової стратегії, що сформовані з урахуванням загальної стратегії підприємства. Можна сказати, що фінансові завдання визначають, як фінансова стратегія буде трансформована на операційний рівень. Фінансові завдання відображають фінансові цілі, які ставлять перед собою суб'єкти, та як їх досягнення допоможе в реалізації стратегії підприємства;

– показники – лічильні індикатори, які відображають процес виконання фінансових завдань. Показники фактично визначають форму, у якій будуть реалізовані фінансові завдання;

– цільові фінансові значення – це бажані числові значення для кожного з показників, що характеризують фінансовий потенціал підприємства. Визначення фінансової цілі формує точні метричні значення, які повинні мати показники в разі досягнення цілей фінансової стратегії;

– причинно-наслідкові зв'язки. Усі фінансові завдання повинні бути пов'язані між собою на основі логічного ланцюга, побудованого за принципом «якщо..., то...». Сукупність фінансових завдань і зв'язків між ними формують карту фінансової стратегії підприємства;

– стратегічні ініціативи являють собою дії або програми дій з реалізації фінансової стратегії, тобто елементи політики бюджетування, які дозволяють реалізувати фінансову стратегію через досягнення встановлених фінансових завдань. Стратегічні ініціативи здійснюють необхідний зв'язок між цілями фінансової стратегії підприємства й оперативними завданнями.

При виборі показників оцінки фінансового потенціалу важливо враховувати наступне [19]:

– фінансовий потенціал являє собою агреговане уявлення системи кількісних і якісних показників, що характеризують фінансовий потенціал економічної системи як на поточний момент часу, так і на перспективу. Відповідно, перелік показників повинен бути розроблений із застосуванням системного, комплексного і стратегічного підходів;

– основною складністю є відсутність достатньої інформаційної бази, тому число показників має бути обмежена, містити мінімум суб'єктивної інформації, пов'язане з особливостями фінансової діяльності для проведення порівнянної оцінки фінансового потенціалу.

На практиці для аналізу факторів фінансового середовища підприємств частіше використовуються такі методи: PEST-аналіз; SWOT-аналіз; SNW-аналіз; аналіз сценаріїв; портфельний аналіз та інше.

Для оцінки фінансового стану найчастіше використовуються показники забезпеченості фінансовими ресурсами, платоспроможності, фінансової стійкості, прибутку, рентабельності, оборотності.

Для оцінки якості управління фінансами компаній можна використовувати показники, запропоновані до використання для оцінки ефективності діяльності компаній стандартом управлінського обліку «Вимірювання ефективності підприємства» (Statement on Management Accounting «Measuring entity performance»; SMA4D), розробленим Інститутом управлінського обліку США (IMA): чистий прибуток і прибуток на акцію; ринкова вартість компанії; рентабельність інвестицій (*ROI*); залишковий дохід (як модифікований підхід до визначення залишкового доходу можна розглядати економічну додану вартість – *EVA*); грошовий потік.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ У ПП «АГРОФІРМА БАТЬКІВЩИНА»

2.1. Загальна характеристика господарської діяльності підприємства

Приватне підприємство «Агрофірма Батьківщина» (далі – ПП «Агрофірма Батьківщина») знаходиться на території смт. Стрижавка Вінницького району Вінницької області (вул. Приміська, буд. 14). Підприємство є самостійною господарською організацією, що засноване на власності фізичної особи; керівник (директор) – Беспалько В.Д., головний економіст – Заведія Н.П. Директор представляє інтереси підприємства у відносинах зі стейкхолдерами, формує управлінський апарат підприємства, самостійно приймає рішення з питань його діяльності в межах та порядку, визначених установчими документами, несе відповідальність за наслідки фінансово-господарської діяльності.

Відповідно до статуту метою діяльності ПСП «Агрофірма Батьківщина» є одержання прибутку на вкладений капітал шляхом здійснення виробничої і комерційної діяльності на базі як власного, так і орендованого майна і землі.

Напрямки діяльності – рослинництво і тваринництво, а саме вирощування озимої пшениці (36,4% в структурі товарної продукції у 2016 р.), кукурудзи на зерно (28,3%), соняшнику (25,2%), виробництво молока (14,5%) та іншої сільськогосподарської продукції (дод. А).

Щоб ознайомитись із загальною ситуацією, яка склалась у ПП «Агрофірма Батьківщина», здійснимо оцінку основних показників фінансово-господарської діяльності підприємства (табл. 2.1). Для цього використаємо дані форми №2 «Звіт про фінансові результати» та форми №1 «Баланс».

Таблиця 2.1

Основні показники діяльності ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
				+/-	%
Площа с.-г. угідь, га (взято в оренду)	1317,0	1318,0	1318,0	1,0	1,0
в т.ч. рілля	1261,0	1262,0	1262,0	1,0	1,0
Кількість працівників, осіб	90	79	73	-17	81,1
Сукупні активи підприємства, тис. грн	10512,5	13616,5	21244,5	10732,0	2,0 рази
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	13221,0	19273,0	32285,0	19064,0	2,4 рази
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	11391,0	15719,0	22477,0	11086,0	197,3
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	1830,0	3554,0	9808,0	7978,0	5,4 рази
Інші доходи (операційні, фінансові), тис. грн	82,0	56,0	1467,0	1385,0	17,9 рази
Інші витрати (адміністративні, на збут, операційні, фінансові витрати), тис. грн	657,0	954,0	1547,0	890,0	2,4 рази
Чистий прибуток, тис. грн	1255,0	2656,0	9728,0	8473,0	7,8 разів
Рентабельність продажів, %	9,5	13,8	30,1	20,6	x
Рентабельність виробництва, %	11,0	16,9	43,3	32,3	x

З даних у таблиці 2.1 видно, що підприємство успішно здійснює свою виробничо-господарську діяльність, оскільки рівень рентабельності виробництва у 2016 р. становив 43,3%, і це на 32,3% більше, ніж у 2014 році. В значній мірі це відбулося за рахунок збільшення більше ніж у 7 разів чистого прибутку, оскільки, хоча і значно підвищились витрати (що не входять до собівартості продукції), підприємство отримало у 17,9 рази більше доходів від іншої операційної та фінансової діяльності.

Оцінка активів товариства показує, що їхня сума у 2016 р. зросла у 2 рази в порівнянні з 2014 р. і на 156,0% відповідно до 2015 року. Відповідно, підприємство нарощує свій економічний потенціал.

Крім того, важливим показником оцінки економічної ефективності та потенціалу підприємства є рентабельність продажів (операційна маржа), яка показує яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції, іншими словами, скільки залишається у компанії після покриття собівартості продукції, комерційних, адміністративних та інших витрат. У 2016 р. даний показник становив 30,1%, тобто кожна гривня продажу дозволила отримати 30,1 копійок операційного прибутку. Очевидно, що чим вища маржа операційного прибутку, тим краще підприємство здійснює свою діяльність: даний показник в порівнянні з 2014 р. збільшився на 20,6%. Підприємства, які ж демонструють тенденцію до збільшення маржі операційного прибутку, також показують підвищення ефективності управління всіма витратами, оскільки чим вища маржа операційного прибутку, тим менший рівень фінансового ризику для підприємства і більша здатність оплатити свої фіксовані витрати (наприклад, погасити процентні зобов'язання).

Отже, витрати є найважливішим якісним показником, що відображає результати господарської діяльності підприємства, та інструментом оцінки техніко-економічного рівня виробництва і праці, ефективності управління. Виступаючи початковою базою ціноутворення, витрати впливають на дохід і, відповідно, рентабельність виробництва.

Витрати, що зумовлюються основним видом діяльності підприємства (виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт), або такі, що забезпечують її здійснення, називаються операційними.

Здійснено оцінку структури і розміру операційних витрат ПП «Агрофірма Батьківщина» (табл. 2.2).

Як видно з даних, поданих у табл. 2.2, найбільшу частку операційних витрат становлять матеріальні (73,6%) і вона залишається майже незмінною у динаміці, але поряд з цим їх розмір у 2016 р. збільшився у порівнянні з 2014 р. на 93%, що звичайно пов'язано зі значним подороженням майна, яке підприємство використовує у виробництві продукції (сировина, матеріали, інвентар, комплектуючі вироби, тощо).

Таблиця 2.2

Структура і розмір операційних витрат
ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	+/-	%
Матеріальні затрати	8846,0	70,0	12398,0	72,7	17069,0	73,6	8223,0	193,0
Витрати на оплату праці	2029,0	16,1	2003,0	11,8	2303,0	9,9	274,0	113,5
Відрахування на соціальні заходи	813,0	6,4	795,0	4,7	507,0	2,2	-306,0	62,4
Амортизація	216,0	1,7	349,0	2,0	501,0	2,2	285,0	2,3 рази
Інші операційні витрати	719,0	5,7	1501,0	8,8	2807,0	12,1	2088,0	3,9 рази
Загальна сума витрат	12623,0	100,0	17046,0	100,0	23187,0	100,0	10564,0	183,7

Незначним (на 13,5%) є підвищення витрат на оплату праці, що є негативним явищем, оскільки це свідчить про, в певній мірі, незацікавленість керівництва у повноцінному використанні матеріальних стимулів для працівників у вигляді заробітної плати.

Розвиток підприємств значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази, головною складовою якої є *основні засоби* – це засоби праці, які неодноразово беруть участь у виробничому процесі, не змінюючи при цьому своєї первинної форми; їх вартість переноситься на вартість готової продукції частинами в міру зношення шляхом амортизаційних відрахувань: будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини і обладнання, інвентар, тощо.

Окрім основних кожне підприємство обов'язково повинно мати *оборотні засоби* – це частина виробничих фондів підприємства, що споживаються в одному виробничому циклі й змінюють натуральну форму: виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, готова продукція, товари на складі, тощо.

В таблиці 2.3 подано показники забезпеченості ПП «Агрофірма Батьківщина» засобами, а також ефективності їх використання.

Таблиця 2.3

Забезпеченість ПП «Агрофірма Батьківщина» засобами
та економічна ефективність їх використання

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
				(+/-)	%
Вартість засобів підприємства, тис. грн	9233,0	12781,0	20933,0	11700,0	2,3 рази
з них основних засобів	4167,5	6054,0	9647,5	5480,0	2,3 рази
оборотних активів	5065,5	6727,0	11285,5	6220,0	2,2 рази
Знос основних засобів, тис. грн	929,0	1188,5	1590,5	661,5	171,2
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,2	0,2	0,2	-	-
Фондозабезпеченість (на 100 га), тис. грн	316,4	459,3	732,0	415,6	2,3 рази
Фондоозброєність праці, тис. грн	46,3	76,6	132,2	85,9	2,9 рази
Фондовіддача, грн	3,2	3,2	3,3	0,1	1,0
Фондомісткість, грн	0,3	0,3	0,3	-	-
Рентабельність використання засобів підприємства, %	13,6	20,8	46,5	32,9	x

І як видно з табл. 2.3, у 2016 р. у порівнянні з 2014 р. більше ніж у 2 рази збільшилась вартість основних засобів підприємства, що, відповідно, призвело до збільшення розміру показників фондозабезпеченість (у 2,3 рази) і фондоозброєність (у 2,9 рази). Але при цьому обсяг отриманого доходу на одиницю вартості основних засобів (показник фондовіддачі) майже не змінився, що свідчить про відсутність підвищення рівня інтенсивності використання обладнання підприємства. Це також видно зі значення показника фондомісткості (оберненого до фондовіддачі), який свідчить про

те, з яким обсягом фондів пов'язане виробництво одиниці продукції, і відповідно, у 2014 році на виробництво 1 грн. товарної продукції було залучено 0,30 грн. основних засобів, – стільки, скільки і у 2014 році.

В той же час, значне збільшення обсягу отриманого чистого прибутку (у 7,8 рази) (табл. 2.1), при значно меншому темпі збільшенні вартості засобів (у 2,3 рази), призвело до підвищення на 32,9% рентабельності використання засобів підприємства. І у 2016 р. кожна гривня, вкладена в елементи продуктивних активів, дозволила отримати 46,5 копійок чистого прибутку. Звичайно, це підтверджує кваліфікованість управлінських рішень керівництва ПП «Агрофірма Батьківщина», оскільки будь-яке підприємство зацікавлена у більш високих його значеннях, адже це буде вказувати на ефективне використання продуктивних активів, що приймають участь у процесі формування прибутку.

Поряд з цим, спостерігалась стабільна тенденція щодо рівня придатності основних засобів ПП «Агрофірма Батьківщина», тобто відсутності погіршення або покращення технічного стану машин та обладнання: коефіцієнт зносу основних засобів, як видно з даних таблиці 2.3, залишається на рівні 0,2 і це достатньо високе значення.

2.2. Оцінка фінансової стійкості, ліквідності підприємства та ефективності використання капіталу

Як ми вже з'ясували, фінансовий потенціал – це відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату за таких умов як: наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності та фінансової стійкості; можливості залучення капіталу, в обсязі необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проектів; рентабельності вкладеного капіталу.

Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Величина власного капіталу визначається як алгебраїчна сума його складових елементів:

- статутного капіталу, який відображає зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства, або пайового капіталу, який відображає суму пайових внесків членів спілок та інших підприємств;

- додаткового капіталу, який відображає суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість;

- іншого додаткового капіталу, що представляє суму дооцінки необоротних активів, вартість активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб;

- резервного капіталу, який відображає сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

- нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) – суми прибутку, яка реінвестована у підприємство, або сума непокритого збитку;

- неоплаченого капіталу, який відображає суму заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу;

- вилученого капіталу, який показує фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Довгострокові зобов'язання включають до свого складу:

- довгострокові кредити банків;

- інші довгострокові фінансові зобов'язання;

- відстрочені податкові зобов'язання;
- інші довгострокові зобов'язання.

До поточних зобов'язань звичайно належать:

- заборгованість по розрахунках з бюджетом та інших платежах;
- кредиторська заборгованість постачальникам і підрядчикам за отримані від них товари, роботи, послуги;
- заборгованість з оплати праці;
- заборгованість зі страхування;
- авансові платежі замовників;
- короткострокові кредити банку тощо.

Оцінено обсяг і структуру власного капіталу ПП «Агрофірма Батьківщина» і його зобов'язань як довгострокових, так і поточних (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Склад і структура джерел капіталу ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+/-	%
Власний капітал	7197,5	68,5	9677,0	71,1	17009,5	80,1	9812,0	2,4 рази
з них пайовий капітал	1683,5	16,0	3000,0	22,0	3000,0	14,1	1316,5	178,2
додатковий капітал	2769,0	26,3	2625,0	19,3	3765,5	17,7	996,5	136,0
нерозподілений прибуток	21,0	0,2	1328,0	9,8	7520,0	35,4	7499,0	358,1 рази
Довгострокові кредити	740,0	7,0	1900,5	13,9	3069,0	14,4	2329,0	4,1 рази
Поточні зобов'язання	2575,0	24,5	2039,0	15,0	1166,0	5,5	-1409,0	45,3
з них кредиторська заборгованість	2361,5	22,4	1824,0	13,4	957,0	4,5	-1404,5	40,5
Загальна сума капіталу	10512,5	100,0	13616,5	100,0	21244,5	100,0	10732,0	2,0 рази

Як видно з даних таблиці 2.4, господарська діяльність підприємства здійснюється в основному за рахунок внутрішніх джерел фінансування (80,1% у структурі капіталу 2016 р.), а саме нерозподіленого прибутку – 35,4%. Це є, в певній мірі, позитивним в управлінні підприємством, оскільки потенційним інвесторам легше «довіряти» свої гроші підприємствам, які в змозі акумулювати свої внутрішні резерви; з іншої сторони – саме зовнішній капітал, особливо залучений на довгостроковій основі, сприяє стратегічному розвитку підприємства (розширенню, модернізації виробництва, тощо). У структурі капіталу 2016 р. частка довгострокових кредитів банку становила 14,4%, що склало 3069 тис. грн і це більше ніж у 4 рази в порівнянні з 2014 роком.

Але недостатньо оцінити обсяг залученого капіталу, оскільки при некваліфікованому управлінні ним результати фінансового-господарської діяльності можуть з часом значно погіршитись. Тому потрібно обов'язково оцінювати ефективність використання капіталу, тобто визначати його рентабельність. Саме тому в таблиці 2.5. подано основні показники рентабельності капіталу ПП «Агрофірма Батьківщина».

Таблиця 2.5

Рентабельність капіталу ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення (+/-)
Рентабельність сукупного капіталу (<i>ROTA</i>), %	17,4	27,4	57,2	39,8
Рентабельність власного капіталу (<i>ROE</i>), %	11,9	27,4	45,8	33,9
Рентабельність інвестиційного капіталу (<i>ROIC</i>), %	12,8	27,7	42,9	30,1

Як видно з розрахунків (табл. 2.5), у 2016 р. спостерігається підвищення ефективності використання як сукупного, власного, так й інвестиційного капіталу, що пов'язано зі значними збільшенням розміру чистого прибутку (табл. 2.1), отриманого в результаті його використання. І це підтверджує успішність фінансового менеджменту в ПП «Агрофірма Батьківщина» і його конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської продукції.

Отже, результат діяльності будь якого підприємства залежить від наявності та ефективності використання фінансових ресурсів. Рациональне їх використання віддзеркалює фінансовий стан підприємства, а хороший фінансовий стан – це запорука фінансової стійкості.

Рівень фінансової стійкості показує наявність коштів, достатніх для погашення боргів за всіма зобов'язаннями та одночасного здійснення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Оцінка фінансової стійкості (платоспроможності) підприємства здійснюється за даними балансу, характеризує структуру джерел фінансування ресурсів, ступінь фінансової стійкості та незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності. Показники (коефіцієнти), які характеризують фінансову стійкість ПП «Агрофірма Батьківщина», представлені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Коефіцієнти фінансової стійкості ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
				(+,-)	(%)
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,68	0,71	0,80	0,12	117,6
Коефіцієнт фінансової залежності	1,47	1,41	1,25	-0,22	85,0
Коефіцієнт фінансового ризику	0,46	0,41	0,25	-0,21	54,3
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,49	0,70	0,90	0,41	183,7
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,35	0,48	0,59	0,24	168,6

Як видно з таблиці 2.6, коефіцієнт автономії, який характеризує частку коштів, вкладених власником підприємства є не зовсім задовільним, оскільки майже наближений до 1, в той час як оптимальне його значення оцінюється на рівні 0,5-0,6. Але, з однієї сторони, це свідчить про значну фінансову незалежність ПП «Агрофірма Батьківщина», а з іншої, – про відсутність

можливості довгострокового розвитку, яке для більшості підприємств можливе при умові залучення капіталу. Поряд з цим, підприємство майже незалежне від зовнішнього капіталу, що підтверджує значення коефіцієнта фінансового ризику (0,25), яке зменшилось у 2016 р. в порівнянні з 2014 р. на 45,7%.

Відповідно, на 83,7% підвищився рівень забезпеченості підприємства власними оборотними засобами і частка власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності. Високе значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами говорить про фінансову стійкість ПП «Агрофірма Батьківщина» і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування.

Одним із кроків у здійсненні загальної оцінки фінансового стану ПП «Агрофірма Батьківщина» виступає оцінка його ліквідності – це спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без втрат їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів у міру настання їх строків та швидкість здійснення цього перетворення.

Ліквідність балансу, що базується на рівновазі активів і пасивів, є основою (фундаментом) фінансової стійкості й ліквідності підприємства. Іншими словами, ліквідність – це спосіб підтримки платоспроможності. Але разом з тим, якщо підприємство має високий імідж і постійно платоспроможне, то йому легше підтримувати свою ліквідність. Тому спочатку доцільно оцінити ліквідність балансу, а для цього необхідно зіставити результати по кожній групі активів і пасивів (табл. 2.7).

Баланс підприємства визнається абсолютно ліквідним, а підприємство платоспроможним, якщо під час порівняння згрупованих активів і зобов'язань виявиться, що активів вистачає для покриття зобов'язань підприємства. Якщо ж активів не вистачає, то підприємство вважається неплатоспроможним. Іншими словами, баланс вважається ліквідним, якщо:

$$A_1 \geq P_1; \quad A_2 \geq P_2; \quad A_3 \geq P_3; \quad A_4 \leq P_4.$$

Якщо виконуються перші три нерівності в цій системі, то це тягне й виконання четвертої нерівності. Тому важливо зіставити підсумки перших трьох груп за активом і пасивом. Зіставлення підсумків першої групи за активом і пасивом (A_1 і $П_1$) відображає співвідношення поточних платежів і надходжень; порівняння другої групи (A_2 і $П_2$) показує тенденцію збільшення або зменшення поточної ліквідності в недалекому майбутньому; зіставлення підсумків для третьої (A_3 і $П_3$) та четвертої (A_4 і $П_4$) груп відображає співвідношення платежів і надходжень у відносно віддаленому майбутньому.

Таблиця 2.7

Порівняння активів (за ступенем ліквідності)
з пасивами (за терміном погашення) у ПП «Агрофірма Батьківщина»

Найменування статей	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
	на кінець року			+/-	%
<i>Активи</i>					
Найліквідніші активи (A_1)	8,0	383,0	562,5	554,5	70,3 рази
Активи, що швидко реалізуються (A_2)	381,0	343,5	2262,5	-1136,5	5,9 рази
Активи, що реалізуються повільно (A_3)	3398,5	4366,5	6562,0	3163,5	193,1
Активи, що важко реалізуються (A_4)	5447,0	6889,5	9959,0	4512,0	182,8
<i>Пасиви</i>					
Найбільш термінові зобов'язання ($П_1$)	2575,0	2039,0	1166,0	-1409,0	45,3
Короткострокові пасиви ($П_2$)	-	-	-	-	-
Довгострокові пасиви ($П_3$)	740,0	1900,5	3069,0	2329,0	4,1 рази
Постійні пасиви ($П_4$)	7197,5	9677,0	17009,5	9812,0	2,4 рази

І як видно з даних у таблиці 2.7, в 2016 р. у ПП «Агрофірма Батьківщина» були такі загальні показники ліквідності балансу:

$$A_1 (562,5) < П_1 (1166,0);$$

$$A_2 (2262,5) > П_2 (0,0);$$

$$A_3 (6562,0) > П_3 (3069,0);$$

$$A_4 (9959,0) < П_4 (17009,5).$$

Лише за першою групою не вистачає активів для погашення поточної кредиторської заборгованості за товари роботи, послуги; відповідно баланс у 2016 р. є частково ліквідним.

Поряд з абсолютними показниками, за допомогою яких проводиться оцінка ліквідності балансу, слід оцінити і відносні показники (коефіцієнти) ліквідності ПП «Агрофірма Батьківщина» (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Показники ліквідності ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
				(+,-)	%
Коефіцієнт покриття	1,97	3,30	9,68	7,71	4,9 рази
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,003	0,19	0,48	0,477	160,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,65	1,16	4,05	3,40	6,2 рази
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	2490,50	4688,00	10119,50	7629,00	4,1 рази

З даних таблиці 2.8 видно, що у 2016 р. спостерігається збільшення значення коефіцієнта абсолютної ліквідності, що свідчить про підвищення рівня забезпеченості поточних зобов'язань коштами та їх еквівалентами, але його значення на рівні 0,48 свідчить про те, що лише половина зобов'язань ПП «Агрофірма Батьківщина» може бути сплачена негайно.

Також значне збільшення у 2016 р. значення коефіцієнта швидкої ліквідності (у 6,2 рази) свідчить про підвищення платіжних можливостей підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами. Така ж тенденція, звичайно, спостерігається і за іншими показниками, на основі чого можна стверджувати про ліквідність ПП «Агрофірма Батьківщина».

2.3. Оцінка фінансового потенціалу підприємства за грошовими потоками

Визначення грошового потоку в М(С)БО 7 «Звіт про рух грошових коштів» звучить як надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Для успішної господарської діяльності одним з інструментів є аналіз грошових потоків підприємства. Від системи управління й організації грошових потоків повністю залежить ефективність роботи підприємства. Стійкість підприємства, його здатність до майбутнього розвитку та досягнення фінансового успіху в довгостроковій перспективі залежать від якості управління грошовими потоками. Завдяки аналізу грошових потоків підприємства можна з'ясувати, чи має можливість підприємство організувати управління грошовими потоками так, щоб у розпорядженні підприємства в будь-який момент була достатня кількість грошових коштів [25].

В процесі господарсько-фінансової діяльності підприємства загальний її результат (загальний прибуток або збиток) складається з [19]:

- операційного результату (від виробничої діяльності);
- інвестиційного результату;
- фінансового результату.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю; інвестиційна діяльність – це діяльність, яка призводить до придбання та реалізації тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів; фінансова діяльність – це діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. Таке групування дає можливість проаналізувати поточні потоки грошових коштів, оцінити здатність підприємства погасити свою заборгованість та виплатити дивіденди.

З позиції економічного підходу позитивний фінансовий результат діяльності підприємства складає загальний результат (загальний прибуток), що складається з прибутку від реалізації (від виробничої та іншої поточної

господарської діяльності), надзвичайних доходів за мінусом надзвичайних витрат (надходження з бюджетної системи, перевищення отриманих штрафів над штрафами сплаченими, прибуток від інвестиційних витрат, проведених в попередні періоди, і так далі), позареалізаційних доходів за мінусом відповідних витрат щодо операцій з фінансовими активами, позиковим операціям і т.д.

Використовуючи дані форми №3 «Про рух грошових коштів», визначимо тенденції зміни у структурі грошових потоків ПП «Агрофірма Батьківщина» (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Оцінка грошових потоків у ПП «Агрофірма Батьківщина»

Вид діяльності	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення (+, -)
<i>Операційна діяльність, тис. грн.:</i>	2849,0	785,0	6442,0	3593,0
а саме реалізація продукції	13221,0	19273,0	33537,0	20316,0
оплата товарів (робіт, послуг)	(8049,0)	(14770,0)	(23980,0)	15931,0
оплата працівникам	(2028,0)	(2003,0)	(2303,0)	275,0
інші надходження або витрати	(295,0)	(1715,0)	(812,0)	517,0
<i>Інвестиційна діяльність, тис. грн.</i>	(2845,0)	(1411,0)	(7004,0)	4159,0
а саме придбання необоротних активів	(2845,0)	(1411,0)	(7004,0)	4159,0
<i>Фінансова діяльність, тис. грн.:</i>	746,0	1372,0	175,0	-571,0
а саме отримані позики	1326,0	2713,0	1878,0	552,0
погашення позик	(397,0)	(790,0)	(1002,0)	605,0
плата відсотків	(183,0)	(551,0)	(701,0)	518,0
<i>Чистий рух грошових коштів, тис. грн.</i>	750,0	746,0	(387,0)	-363,0

На основі даних таблиці 2.9, можна сказати про те, що керівництво підприємства в певній мірі справлялось зі своїми функціональними обов'язками й забезпечувало достатньо хорошу якість управління ним до 2016 р., оскільки в результаті всіх видів діяльності підприємство отримувало позитивний чистий грошовий потік, що забезпечувало можливість в реалізації фінансово-господарських цілей ПП «Агрофірма Батьківщина». Але у 2016 р. ситуація значно погіршилась, що, відповідно, вимагає від керівництва підприємства прийняття кваліфікованих управлінських рішень.

Отже, оцінка фінансового потенціалу у грошових потоках дозволяє визначити його в динаміці з урахуванням фактору часу та змінної структури припливу і відпливу фінансових ресурсів, доходів та надходжень. Виділення із загальних фінансових потоків, очищених від похідних фінансових інструментів грошових (абсолютно ліквідних) потоків, дозволяє пов'язувати параметри фінансового потенціалу з платоспроможністю і фінансовою стійкістю підприємства. Це дуже важливо з позицій оцінки перспектив розвитку підприємства, а також можливостей відновлення його платоспроможності і фінансової стійкості з показниками фінансового стану, що погіршуються. Фінансово стійке підприємство – це такий його фінансовий стан, за якого фінансовий потенціал дозволяє забезпечувати стійкий зростаючий або такий, що не знижується, приплив грошових коштів, достатній для забезпечення поточної і довготривалої платоспроможності на основі стратегії стабільного економічного зростання.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Необхідність та основні напрямки підвищення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств

Враховуючи події останніх років в Україні, а саме: політичну нестабільність, зокрема події на сході країни, економічний спад у вигляді втрат позиції на світових ринках, інфляцію, валютні коливання тощо, досить актуальним на сьогодні є питання фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств та впровадження пріоритетних заходів з її підвищення, які б відповідали сучасним економічним реаліям України.

Попри складні макроекономічні умови в Україні, які призвели до низької зацікавленості у вкладанні інвестицій як з боку українських, так і зі сторони закордонних інвесторів, а також до скорочення ВВП держави, агропромисловий сектор України залишається однією з «сильних сторін» національної економіки [27]. На думку Українського інституту стратегій глобального розвитку та адаптації, дана галузь потенційно може стати «драйвером», найбільш динамічна зростаючим напрямом у національній економіці до 2018 р. [28]. Поперше, перспективність українського агросектору підтверджується на світовому рівні. У 2014 р. з усіх галузей української економіки в позитивну динаміку продемонструвало лише сільське господарство, показник ВВП якого за 8 місяців 2014 р. виріс на 6%. Згідно з рейтингом «Топ 10 аграрних країн Європи 2014» Україна посіла 3-тє місце, а частка сільського господарства у ВВП склала 10,43 %. У 2013 р. році частка сільського господарства в структурі ВВП вперше у вітчизняній історії досягла 10%. Таким чином, агросектор став ключовою статтею поповнення державного бюджету. Дане зростання виробництва сільськогосподарської

продукції в пояснювалося значним урожаєм зернових, який перевищив 63 млн т та розвитком тваринництва [30]. Вже станом на грудень 2015 р., за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, агропромисловий комплекс України забезпечив 14% загального обсягу ВВП [29].

Таким чином, враховуючи вищезазначені факти, сучасні глобалізаційні процеси, а також значний розвиток аграрної галузі в Україні, посилюється актуальність завдання з підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських вітчизняних підприємств, у розрізі якого постає важливе питання підвищення їх фінансової стійкості.

Як ми вже з'ясували, фінансова стійкість – це такий стан підприємства, за якого підприємство здатне забезпечити безперебійний процес виробництва та реалізації продукції, самофінансування, рівновагу між власними та залученими засобами, відносну незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури, партнерів, кредиторів та інвесторів.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств. Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі основою діяльності. Надлишкова фінансова стійкість виступає гальмом для розвитку, оскільки, збільшується надлишкові запаси і резерви підприємства [31].

Метою оцінки фінансового стану аграрного підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства, його економічного розвитку і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Також при дослідженні фінансової стійкості агропромислових підприємств важливим є низка факторів, різних як за характером, так і за ступенем впливу. Серед них можна виділити визначальні внутрішні та зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість підприємства (табл. 3.1) [32].

Таблиця 3.1

Внутрішні та зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість
сільськогосподарського підприємства

Внутрішні фактори впливу:	<ul style="list-style-type: none"> – структура продукції (послуг), що випускається (що надаються), її частка в загальному платоспроможному попиті; – розмір сплаченого статутного капіталу; – розмір і структура витрат, їх динаміка у порівнянні з прибутком; – стан майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси і резерви;
Зовнішні фактори впливу:	<ul style="list-style-type: none"> – економічні умови господарювання; – політична стабільність; – техніка і технологія; – платоспроможний попит споживачів; – економічна і фінансово-кредитна законодавча база; – соціальна і екологічна ситуація в регіоні (країні); – податкова політика; – рівень конкурентної боротьби; – розвиток фінансового і страхового ринків.

Якщо вплив внутрішніх факторів на фінансовий стан є індивідуальними для кожного з підприємств та залежить від сфери господарювання, видів продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво та управління, технікотехнологічних особливостей тощо, то, в свою чергу, вплив зовнішніх є узагальненим, адже походить з макросередовища, а отже, виходячи з них, можна визначити пріоритетні заходи зі створення сприятливого зовнішнього середовища для підвищення фінансової стійкості підприємств вітчизняного аграрного сектору. Як було зазначено раніше, сільське господарство займає значне місце у народному господарстві України, тому можна стверджувати, що фінансова стійкість вітчизняних аграрних підприємств в значній мірі характеризує й фінансову стабільність держави в цілому. Саме тому український уряд сьогодні повинен розробити таку державну політику розвитку сільського господарства, такі економікоправові, фінансові,

адміністративні заходи, які реально забезпечили б ефективні структурні перетворення даної стратегічно важливої галузі економіки з урахуванням як національних, так і міжнародних аспектів [33].

За минулі роки у функціонуванні підприємств аграрного сектора економіки помітні покращення, але разом з тим вони є нестабільними і потребують постійної підтримки з боку держави. Першочергово потребує негайного вирішення проблема врегулювання українського законодавства, формування сприятливого законодавчого клімату в державі, адже стабільність функціонування аграрного сектора, насамперед, залежить від нормативно-правової бази, яка б забезпечувала сталий розвиток цієї галузі. Виходячи із проблеми покращення законодавчої бази для стабільної роботи аграрних підприємств, аграрна політика має бути спрямована на розробку комплексних і системних законодавчих актів, які б змогли підвищити ефективність сільського господарства в цілому. Державі необхідно звернути увагу здебільшого на покращення умов розвитку приватного господарювання, запровадити та чітко визначити умови ринкового механізму, який би регулював відносини між селянами, власниками та суб'єктами господарювання, шляхом оренди майна та земельних ділянок [34].

Ще одним пріоритетним напрямом покращення сучасного фінансового стану сільгосп підприємств є несприятлива система їх оподаткування. Серед невідкладних заходів державної політики має бути передбачений максимально можливий рівень підтримки сільськогосподарського виробництва, а саме [26]:

- збереження й гарантування дії на тривалий період пільгового та спрощеного режиму оподаткування сільськогосподарських виробників через фіксований податок;
- спеціальний порядок нарахування й використання ПДВ;
- пролонгація до кінця наступного року кредитів комерційних банків, часткову або повну сплату наперед їх відсотків за рахунок Державного бюджету України тощо.

Наступним напрямом є загострення проблеми дефіциту власних джерел фінансування інвестицій у аграрних підприємств посилює їх потребу в кредитах. Проте внаслідок фінансової кризи відбулося блокування процесів кредитування усіх сфер економіки, втрата довіри до банківської системи, скорочення кількості платоспроможних позичальників та знизився рівень їх фінансової стійкості, особливо в сільському господарстві. За умов економічної кризи важливе значення має державна підтримка реалізації інвестиційних проектів розвитку пріоритетних виробництв, а також впровадження економічних регуляторів активізації внутрішньої інвестиційної активності [33]. В розрізі даної проблеми можливими заходами поліпшення фінансового забезпечення аграрних підприємств можуть бути [26]:

- заходи з впровадження компенсації за кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, пов'язаних із закупівлею паливно мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки та обладнання, енергоносіїв, та оплати послуг, пов'язаних з виконанням ремонтних робіт, робіт (послуг) з підготовки та оброблення ґрунту, захисту рослин від хвороб і шкідників, збирання врожаю тощо;

- зниження вартості кредитів для сільськогосподарських корпоративних підприємств.

У розрізі фінансових ресурсів, необхідних для стійкого функціонування підприємства, важливим є залучення іноземного капіталу для інвестування агропромислового виробництва. На етапі інтеграції України до Європейського Співтовариства інвестиційні процеси у більшості галузей агропромислового виробництва потребують заходів щодо їх активізації. Іноземні інвестори вкладають кошти переважно у великі спільні підприємства. Більшість інтегрованих формувань в агропромисловому

виробництві з іноземними інвестиціями спрямовує інвестиції у виробництво різних видів продукції, що помітно зменшує їх ризики. Подолання або зниження ризиків для інвесторів в Україні, повинно забезпечуватися такими чинниками, як [33]:

- рівень розвитку продуктивних сил та стан ринку інвестицій;
- правове поле держави (законодавча база);
- політична воля усіх гілок влади;
- стан фінансовокредитної системи;
- статус іноземного інвестора;
- інвестиційна активність населення.

Важливим заходом щодо покращення фінансового стану аграрних підприємств на сучасному етапі розвитку є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності власного капіталу. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації – системи заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого – на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок [26]:

- зменшення суми постійних витрат (зокрема витрат на утримання управлінського персоналу);
- зменшення рівня умовнозмінних витрат; продовження строків кредиторської заборгованості за товарними операціями;
- відтермінуванням виплат дивідендів та відсотків.

Збільшити суму грошових активів можна за рахунок [26]:

- рефінансування дебіторської заборгованості (шляхом факторингу, врахування та дисконтування векселів, форфейтингу, примусового стягнення);
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості (шляхом скорочення термінів надання комерційного кредиту);

- оптимізація запасів товарно-матеріальних цінностей (шляхом встановлення нормативів методом техніко-економічних розрахунків);
- скорочення розмірів страхових, гарантійних та сезонних запасів на період перебування підприємства у фінансовій кризі.

Покращенню фінансового стану підприємств сприятиме зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції. Скорочення витрат – дієвий інструмент стабілізації фінансового стану підприємства, оскільки сприяє підвищенню рентабельності продажів і надходженню коштів. У рамках цього потрібно використовувати нормування всіх статей витрат, контроль виконання встановлених нормативів та контроль всіх видів альтернативних витрат (таких як використання Інтернету, телефонного зв'язку, оргтехніки в особистих цілях і інші витрати, яких можна уникнути).

В умовах конкурентного середовища актуальності набувають заходи з оптимізації збутової політики сільськогосподарських підприємств. Для оптимізації обсягів дебіторської заборгованості потрібно обирати найбільш доцільні строки платежів та форми розрахунків із споживачами (попередня оплата, з відстрочкою платежу, за фактом відвантаження продукції). Незважаючи на значні обсяги дебіторської заборгованості, доцільним є надання відстрочки платежу споживачам, адже за рахунок цього збільшується обсяг реалізації, а разом з тим і прибуток (для стимулювання збуту в умовах високої конкуренції). З іншого боку, в цьому випадку є ризик виникнення додаткових витрат по залученню короткострокових банківських кредитів для компенсації дебіторської заборгованості. Важливим напрямом зміцнення фінансового стану є його прогнозування, оскільки, щоб грамотно керувати виробництвом, активно впливати на формування показників господарської і фінансової діяльності, необхідно постійно використовувати дані про його стан, а також зміни, які в ньому відбуваються. Фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не отримує прибутку у розмірах, що забезпечують необхідний приріст фінансових ресурсів, спрямованих на зміцнення матеріальнотехнічної бази підприємства та їх

соціальної сфери. Основним напрямом забезпечення досягнення точки фінансової рівноваги підприємством є скорочення обсягу споживання фінансових ресурсів. Неєфективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій. Як наслідок, майже кожне друге підприємство у галузі сільського господарства збиткове і причини цього явища різні. Проте попередити такі негативні наслідки можна. Для цього потрібно систематично й глибоко оцінювати фінансовий стан підприємства з використанням різних методів та прийомів аналізу [34].

Таким чином, підсумовуючи, можна виділити наступні основні шляхи покращення фінансового стану вітчизняних підприємств:

- формування сприятливого законодавчого клімату в державі;
- створення сприятливої системи оподаткування сільськогосподарських підприємств;
- державна підтримка реалізації інвестиційних проектів розвитку пріоритетних виробництв, а також впровадження економічних регуляторів активізації внутрішньої інвестиційної активності;
- залучення іноземного капіталу для інвестування агропромислового виробництва, що помітно зменшує ризики сільськогосподарських підприємств;
- заходи з пошуку оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке забезпечує рентабельність власного капіталу – зниження собівартості продукції (робіт, послуг);
- підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства;
- оптимізація збутової політики, розширення ринків збуту;
- збільшення грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства.

3.2. Використання ефекту фінансового левериджу в управлінні структурою і рентабельністю капіталу ПП «Агрофірма Батьківщина»

Фінансова стійкість підприємства також залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами і визначається оптимальною збалансованою структурою активів, оптимальним співвідношенням власних і позикових коштів.

Оцінювання стану фінансової стійкості дозволяє засновникам підприємства, керівництву, діловим партнерам, банкам визначити фінансові можливості підприємства в майбутньому. При цьому керівництво та засновників цікавлять можливості зростання рентабельності підприємства, а саме підвищення рентабельності власного капіталу, так як інвестування капіталу в діяльність будь-якого підприємства має на меті отримання прибутку, його нарощування.

Існує чимало концепцій фінансового менеджменту. Однак фундаментальною являється концепція компромісу між ризиком та доходністю. Зміст цієї концепції полягає в тому, що отримання будь-якого доходу в бізнесі практично завжди пов'язане з ризиком, при чому залежність між ними прямо пропорційна. У той же час можливі і такі ситуації, коли максимізація доходу повинна бути пов'язана з мінімізацією ризику. При цьому важливо пам'ятати, що очікуваний дохід зростає разом із ризиком збитку. Ризик – це певна невизначеність. Низький рівень ризику пов'язаний з низьким рівнем можливої прибутковості, високий рівень ризику – пов'язаний з високою потенційною прибутковістю. Простішими словами, інвестований капітал може приносити високий дохід тільки у випадку високого ризику збитку. Залучення позикового капіталу сприяє одержанню додаткового прибутку на одиницю власного капіталу і для поповнення бази власного капіталу. Уважно контролюючи співвідношення власного і позикового капіталу менеджери підприємства можуть управляти фінансовим ризиком, при чому на свою користь, якщо уміло керувати цими фінансовими

ризиками. Фінансовий ризик є додатковим ризиком, що поширюється на акціонерів як результат рішення підприємства використовувати позиковий капітал чи ні. Важливо розуміти, що фінансування за рахунок позикового капіталу вигідно для підприємства до певної межі. Підприємство не змогло б отримати такого значного обсягу чистого прибутку на одну акцію, якби залучало капітал створений за рахунок випуску акцій. Проте чим більший позиковий капітал має підприємство в структурі загального капіталу, тим вищим є фінансовий ризик. Адже чим більше підприємство бере в борг, тим більше в нього фіксованих фінансових витрат і тим вища небезпека виникнення неплатоспроможності з приводу покриття власних запозичень.

Кількісне оцінювання ризику та усіх можливих факторів, що зумовлюють його, здійснюється шляхом аналізу чутливості прибутку та змін його величини. Така чутливість прибутку до найменших коливань, спровокованих і непередбачуваних, в економічному середовищі підприємства і називається левериджем, або важелем. Для зручності використовуватимемо надалі поняття леверидж, а не важіль. Даний термін запозичений в американців і широко використовується вітчизняними фінансовими аналітиками. У Великій Британії використовують термін «gearing». В економіці таке саме явище трактує термін «леверидж», що уособлює фактор, незначна зміна якого може призвести до значних змін результативного показника. У фінансовій сфері поняття «леверидж» – це використання постійних операційних та постійних фінансових витрат з метою збільшення прибутковості підприємства. Витрати поділяються на постійні операційні та постійні фінансові, так і леверидж виокремлюють операційний та фінансовий. Обидва типи левериджу включають як ризик банкрутства, так і мінливість отримання прибутку.

Операційний леверидж (operating leverage) утворюється за рахунок використання підприємством постійних операційних витрат. Фінансовий леверидж (financial leverage) виникає у випадку використання підприємством позичкових засобів фінансування. Плата за такими позиками вважається

постійною, адже дійсно відсотки за користуванням кредиту визначаються конкретними умовами кредитного договору для підприємства. Фінансовий леверидж має місце, коли підприємство залучає позичковий капітал. Таким чином, за рахунок новостворених короткострокових та довгострокових зобов'язань підприємство підвищує ефективність використання власного капіталу. Операційний леверидж визначається оцінюванням взаємозв'язку між виручкою і прибутком до сплати відсотків та податків. Сила дії операційного левериджу полягає в тому, що будь-яка зміна виручки тягне за собою більш значну зміну прибутку до сплати відсотків та 3 податків. Це зумовлено тим, що у підприємства наявні операційні постійні витрати, що не змінюються, або майже не змінюються, і які в будь-якому випадку треба буде покривати. І чим більшою загалом буде виручка від реалізації, тим відповідно більше залишатиметься прибутку після покриття постійних операційних витрат.

Отже, у рамках сучасних економічних відносин одним з найважливіших завдань будь-якого підприємства є максимізація рівня рентабельності власного капіталу при певному рівні фінансового ризику. Тобто при всьому розмаїтті можливих напрямків використання капіталу головними чинниками, що впливають на прийняття рішення, є економічна віддача на кожен вкладену гривню та рівень ризику втрата коштів. При цьому, як ми вже з'ясували, одним з основних механізмів реалізації цього завдання є фінансовий леверидж.

Фінансовий леверидж характеризує використання підприємством позикових коштів, що впливає на зміну коефіцієнту' рентабельності власного капіталу. Іншими словами, фінансовий леверидж є об'єктивним фактором, який виникає з появою позикових коштів в обсягу використовуваного підприємством капіталу і дозволяє йому отримати додатковий прибуток на власний капітал [35, с. 125].

У процесі управління капіталом необхідно враховувати, що його вартість залежить від рівня підприємницького та фінансового ризиків,

пов'язаних з даним підприємством. Чим більші ці ризики, тим більшу плату можуть зажадати інвестори за вкладення коштів у підприємство. Рівень підприємницького ризику вимірюється силою впливу операційного важеля. Фінансовий ризик пов'язаний з дивідендною політикою та з підвищенням частки позикових засобів у структурі капіталу, тому що з'являються фінансові витрати з обслуговування боргу. Підвищення частки позикового капіталу може спонукати кредиторів підняти процентну ставку по кредитах, і фінансові витрати ще більше зростуть. А оскільки виплата відсотків по кредитах відноситься до умовно-постійних витрат, то підвищиться і рівень підприємницького ризику.

Однак залучення позикового капіталу в розумних межах надає можливість одержати так званий ефект фінансового левериджу, який повинні враховувати фінансові менеджери, регулюючи структуру капіталу підприємства. Отже, головна мета – стежити за оптимальним співвідношенням між позиковим і власним капіталом, що дозволяє підтримувати кредитну репутацію підприємства та використовувати позитивний ефект фінансового левериджу.

Показник, що відображає рівень додаткового прибутку на власний капітал при різній частці використання позикових коштів, називається ефектом фінансового левериджу. Він розраховується за наступною формулою:

$$E\Phi L = (1 - C_m) \times (P_{c.k.} - B) \times \frac{PK}{BK}, \text{ де}$$

$E\Phi L$ – ефект фінансового левериджу, який полягає в прирості коефіцієнта рентабельності власного капіталу;

C_m – ставка податку на прибуток, у вигляді десяткового дробу;

$P_{c.k.}$ – рентабельність сукупного капіталу, %;

B – середній розмір відсотків за кредит, %;

PK – середня сума позикового капіталу, тис. грн;

BK – середня сума власного капіталу, тис. грн.

Розглядаючи формулу розрахунку ефекту фінансового левериджу, можна виділити три основні його складові:

1) податковий коректор фінансового левериджу ($I - C_{mn}$) показує в якій мірі проявляється ефект фінансового левериджу у зв'язку з різним рівнем оподаткування прибутку. Оскільки ж сільськогосподарські підприємства сплачують фіксований податок, то даний коефіцієнт ними не враховується (тобто дорівнює 1);

2) диференціал фінансового левериджу ($P_{c.k.} - B$) характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром відсотку за кредит;

3) коефіцієнт фінансового левериджу ($ПК/ВК$) характеризує суму позикового капіталу, що використовується підприємством, у розрахунку на одиницю власного капіталу.

Виокремлення цих складових дозволяє цілеспрямовано керувати ефектом фінансового левериджу в процесі фінансової діяльності підприємства.

Податковий коректор фінансового левериджу практично не залежить від діяльності підприємства, тому що ставка податку на прибуток встановлюється законодавством. Однак можна відстежувати зміну ефекту при різних режимах оподаткування, наприклад, при пільговій ставці податку на прибуток (12,5 %) для підприємств, що впроваджують інвестиції, або при звільненні від оподаткування прибутку підприємств, де працюють 50 та більше відсотків інвалідів, тощо.

Диференціал фінансового левериджу являється головною умовою, що формує ефект фінансового левериджу. Цей ефект проявляється тільки у тому випадку, якщо рівень валового прибутку, генерованого активами підприємства, перевищує середній розмір відсотку за використовуваний кредит, тобто якщо диференціал фінансового левериджу являється позитивною величиною. Чим вище позитивне значення диференціалу фінансового левериджу, тим вище, за інших рівних умов, буде його ефект. Формування від'ємного значення диференціалу фінансового левериджу в

зв'язку з погіршенням кон'юнктури фінансового ринку, зниженням фінансової стійкості у процесі збільшення частки використовуваного позикового капіталу, погіршенням кон'юнктури товарного ринку завжди призводить до зниження коефіцієнту рентабельності власного капіталу.

Коефіцієнт фінансового левериджу є тим важелем, який мультиплікує (змінює) позитивний або негативний ефект, який отримується за рахунок відповідного значення його диференціалу. При позитивному значенні диференціалу будь-який приріст коефіцієнту фінансового левериджу буде викликати ще більший приріст коефіцієнту рентабельності власного капіталу, а при від'ємному значенні диференціалу приріст коефіцієнту фінансового левериджу буде призводити до ще більшого темпу зниження коефіцієнту рентабельності власного капіталу. Таким чином, при незмінному диференціалі коефіцієнт фінансового левериджу є головним генератором як зростання суми й рівня прибутку на власний капітал, так і фінансового ризику втрати цього прибутку.

Розглянемо формування ефекту фінансового левериджу в ПП «Агрофірма Батьківщина» (табл. 3.1).

Знання механізму впливу фінансового левериджу на рівень прибутковості власного капіталу та рівень фінансового ризику дозволяє цілеспрямовано управляти як вартістю, так і структурою капіталу підприємства. Оптимізація структури капіталу фірми є одним з найбільш важливих та складних завдань, які вирішують у процесі фінансового управління підприємством. Оптимальна структура капіталу є таким співвідношенням використання власних і позикових коштів, за яким забезпечується найбільш ефективна пропорціональність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість.

Як видно з даних, поданих в таблиці 3.1, найбільш високий ефект фінансового левериджу (9,6%) у 2016 р., коли співвідношення позикового і власного капіталу в пропорції 80,1% : 19,0%.

Таблиця 3.1

Розрахунок ефекту фінансового левериджу ПП «Агрофірма Батьківщина»

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення (+, -)
	<i>ВК</i> – 68,5% <i>ЗК</i> – 31,5% <i>ПК</i> – 29,5%	<i>ВК</i> – 71,1% <i>ЗК</i> – 28,9% <i>ПК</i> – 27,4%	<i>ВК</i> – 80,1% <i>ЗК</i> – 19,9% <i>ПК</i> – 19,0%	
Сума всього капіталу, що використовується, тис. грн.	10512,5	13616,5	21244,5	10732,0
Власний капітал, тис. грн.	7197,5	9677,0	17009,5	9812,0
Залучений капітал, тис. грн.	3315,0	3939,5	4235,0	920,0
з нього позиковий капітал, тис. грн.	3101,5	3724,5	4026,0	924,5
Рентабельність сукупного капіталу, %	17,4	27,4	57,2	39,8
Ставка процентних платежів, %	6,0	14,8	17,4	11,4
Фінансові витрати (процентні платежі), тис. грн.	183,0	551,0	701,0	518,0
Диференціал фінансового левериджу, %	11,4	12,6	39,8	28,4
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,43	0,38	0,24	-0,19
<i>ЕФЛ</i>	4,9	4,8	9,6	4,7

ВК – власний капітал, *ЗК* – залучений капітал, *ПК* – позиковий капітал

Таким чином, проведення розрахунків з використанням механізму фінансового левериджу дозволяє визначити оптимальну структуру капіталу, яка забезпечує максимізацію рівня його рентабельності. Таким чином, рентабельність власного капіталу значною мірою залежить від умілого маневрування величиною ефекту фінансового важеля. До певного моменту підвищити ефект фінансового важеля можна екстенсивно за рахунок збільшення його плеча. Але при цьому керівництво ПП «Агрофірма Батьківщина» повинно враховувати такі правила фінансового менеджменту:

– не можна надмірно збільшувати частку позикових коштів у структурі капіталу, оскільки при цьому значно підвищується ризик втрати фінансової стійкості, і буд-які затримки у виробничому процесі або

несприятливі зміни ринкової кон'юнктури можуть призвести до значного від'ємного значення ефекту фінансового важеля;

– регулювати величину плеча важеля можна лише залежно від значення диференціала. Більші можливості для нарощення позикового капіталу мають ті підприємства, у яких значний запас диференціала. Але при цьому потрібно пам'ятати, що зміна плеча фінансового важеля в свою чергу впливає і на величину диференціала. Чим більше плече, тим дорожче будуть коштувати для підприємства позикові фінансові ресурси за рахунок включення до їх вартості премії за ризик;

– потрібно завжди повинні залишати певний резерв позикової місткості, щоб у разі необхідності мати змогу покрити потребу у фінансових ресурсах за рахунок нового кредиту і при цьому не змінити знак диференціала з «+» на «-».

Однак необхідно усвідомити глибокий зв'язок між диференціалом і плечем фінансового левериджу (відношення залученого капіталу до власного). У процесі підвищення частки позикового капіталу знижується рівень фінансової стійкості підприємства, що зумовлює збільшення ризику його банкрутства. Це змушує кредиторів збільшувати рівень кредитної ставки. А це збільшує середню розрахункову ставку відсотка, що при незмінному рівні економічної рентабельності активів веде до зменшення диференціала. При високому значенні плеча фінансового важеля його диференціал може звестися до нуля, і в цьому випадку використання позикового капіталу не дасть приросту рентабельності власного капіталу. При негативному значенні диференціала рентабельність власного капіталу знизиться, бо частину прибутку, генеровану власним капіталом, доведеться перераховувати на обслуговування кредиту за високими відсотковими ставками. Отже, залучення додаткового позикового капіталу доцільно лише за умови, що справжній рівень економічної рентабельності підприємства перевищує вартість позикових коштів.

Необхідно відзначити, що західні економісти вважають оптимальним значення фінансового левериджу на рівні 30-50%. На їх думку, якщо кредит приносить менше 30% додаткового прибутку, то залучення таких кредитів не є оптимальним рішенням. В той же час при значенні більше 50% – у компанії підвищуються фінансові ризики [36]. Позиковий капітал залучається інвесторами, власниками підприємств з метою отримання більшої суми коштів, ніж на даний момент вони володіють і вкладають. А підвищення рентабельності власного капіталу може мати місце лише у тому випадку, коли рентабельність активів більше середнього рівня фінансових витрат, які пов'язані із залученням кредитних ресурсів чи інших запозичень. Говорять, що коли сила дії фінансового левериджу є позитивною, тоді рентабельність активів менше рентабельності власного капіталу, і вартість позикових коштів є низькою. Якщо сила дії фінансового левериджу негативна, то рентабельність активів більша від рентабельності власного капіталу, і відповідно вартість позикових коштів є високою.

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівню фінансового ризику та термінів залучення капіталу пов'язана з вибором більш дешевих джерел фінансування активів підприємства. Підприємства можуть застосовувати три підходи до фінансування різних груп активів за рахунок капіталу, а саме [38]:

– консервативний, який передбачає використання власного капіталу і довгострокових зобов'язань для формування необоротних активів та половини змінної частини оборотних активів. Перевагою цього підходу є забезпечення мінімального ризику, так як короткострокові зобов'язання використовуються у незначних обсягах для формування змінної частини оборотних активів. У той же час така політика фінансування дуже обтяжлива для підприємства у зв'язку з високою вартістю капіталу, що використовується;

– агресивний підхід спрямований на використання власного капіталу та довгострокових зобов'язань лише для фінансування необоротних активів. Оборотні активи у повному обсязі формуються за рахунок короткострокових

зобов'язань. Ця політика фінансування активів забезпечує найнижчу вартість капіталу підприємства, проте вона обмежена занадто високим ризиком можливості втрати або недостатності капіталу;

– компромісний підхід передбачає фінансування необоротних активів та постійної частини оборотних активів за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. При цьому змінна частина оборотних активів фінансується короткостроковими зобов'язаннями. Така політика дає змогу досягти компромісу між вартістю капіталу та ризиком його втрати.

За тих нестабільних зовнішніх умов, що склалися, підприємствам аграрного сектору досить складно планувати свою діяльність у довгостроковій перспективі через високий рівень невизначеності. Тому менеджмент працює здебільшого на короткостроковий період. Насамперед, йому необхідно керуватися наступними рекомендаціями. По-перше, при виборі джерел коштів необхідно враховувати як їх вартість, так і доступність. За даних умов позикові кошти, особливо короткострокові, повинні стати менш пріоритетним джерелом фінансування. По-друге, перевагу необхідно надавати внутрішнім джерелам коштів у формі нерозподіленого прибутку. Із збільшенням власних коштів збільшуються потенційні можливості підприємства до зростання у довгостроковій перспективі. По-третє, комбінація різних зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування має сприяти збільшенню рівня рентабельності капіталу. Рішення про залучення коштів повинне прийматися, якщо не відбувається зниження рівня рентабельності сукупної величини капіталу. Також усі зміни структури капіталу підприємства повинні бути направлені на збільшення фінансової стійкості та ліквідності, що призведе до зменшення ризику неплатоспроможності і значно покращить стосунки з банками та постачальниками.

Отже, діяльність сільськогосподарського підприємства в умовах ринкової економіки неможлива без використання різних форм і джерел фінансування: зовнішнє і внутрішнє фінансування знаходяться у тісній взаємозалежності, проте це не означає взаємозамінності. Зовнішнє боргове фінансування не

повинно замінити залучення і використання власних джерел капіталу, особливо в складних кризових умовах, а оптимальним є значення 40% власного капіталу та 60% позикового капіталу. Для досягнення оптимальної структури капіталу підприємству необхідне правильне управління капіталом, що в свою чергу вирішує такі питання: формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства, оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання, забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику.

Отже, дослідивши і прорахувавши існуючу ситуацію стану активів та пасивів підприємства, керівники і менеджери можуть прийняти ті чи інші рішення щодо доцільності залучення позикового капіталу для одержання додаткового прибутку на одиницю власного капіталу. Уважно контролюючи співвідношення власного і позикового капіталу менеджери чи керівники можуть управляти фінансовим ризиком, діючи на свою користь, звісно ж якщо уміло керувати такими фінансовими ризиками.

3.3. Вплив внутрішніх і зовнішніх економічних факторів на фінансові можливості підприємств

ВИСНОВКИ

Вирішення важливого питання стабілізації фінансового положення сільськогосподарських підприємств зумовило необхідність узагальнення низки положень теоретичного та прикладного характеру щодо побудови результативного механізму управління їх фінансовим потенціалом.

Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки.

Фінансовий потенціал – сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного розвитку підприємства на перспективу.

Фінансовий потенціал як вартісна категорія дозволяє виміряти в абсолютних обсягах та визначити у відносних показниках наявні фінансові активи економічних суб'єктів, змодельовати їх потенційні можливості до його нарощування та реалізації у майбутньому. Формування та використання фінансового потенціалу пов'язано із створенням та перерозподілом фінансових ресурсів та інших фондоутворюючих складових, що в більш загальному вигляді формують фінансові активи.

Передумовами для формування та ефективного використання фінансового потенціалу виступають як матеріальні, інтелектуальні, так і виробничі ресурси. Не менш важливі наявність досконалої, узгодженої нормативно-правової бази, що регламентує питання у цій сфері, та створення ефективного фінансового механізму, який би враховував сучасні реалії, світові надбання та пріоритети національного розвитку.

Чинниками, що формують фінансовий потенціал є: фінансова стійкість підприємства; здатність точно і своєчасно здійснювати свої фінансові зобов'язання; інвестиційні можливості підприємства; можливість залучення додаткових фінансових ресурсів; ефективність використання капіталу (власного і позичкового); ефективність управління активами; використовувана політика в галузі управління ризиками.

Фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств має свої особливості, оскільки пов'язаний із потенціалом інших ресурсів, у тому числі земельними, оскільки одним із основних об'єктів цілеспрямованого використання фінансового потенціалу є капіталовкладення у потенціал землі. У свою чергу, потенціал землі через виробничу сферу забезпечує формування фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Крім того на формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств впливає безліч факторів, основними з яких є державна політика у аграрній сфері, а також рівень розвитку регіональної інфраструктури. Несуттєвим є вплив посилення світової конкуренції на капітал, оскільки вона не здійснює прямого впливу на діяльність сільськогосподарських підприємств. З огляду на вплив значної кількості факторів на формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств потребує розвитку система аграрного страхування, яка сприятиме процесу забезпечення фінансової безпеки, що підтверджує досвід її запровадження у країнах Європейського Союзу. У процесі формування фінансового потенціалу важливо залучати різні джерела, враховуючи їх ефективність і безпечність для підприємства. З метою виконання цих умов необхідно зосереджувати увагу на оптимізації структури і вартості джерел, забезпечуючи достатній обсяг для вирішення нагальних питань і досягнення стратегічних цілей.

Поглибленні дослідження здійснено на рівні ПП «Агрофірма Батьківщина» смт. Стрижавка Вінницького району Вінницької області.

Підприємство успішно здійснює свою виробничо-господарську діяльність, оскільки рівень рентабельності виробництва у 2016 р. становив 43,3%, і це на 32,3% більше, ніж у 2014 році. В значній мірі це відбулося за рахунок збільшення більше ніж у 7 разів чистого прибутку, оскільки, хоча і значно підвищились витрати (що не входять до собівартості продукції), підприємство отримало у 17,9 рази більше доходів від іншої операційної та фінансової діяльності. Оцінка активів товариства показує, що їхня сума у

2016 р. зросла у 2 рази в порівнянні з 2014 р. і на 156,0% відповідно до 2015 року. Відповідно, підприємство нарощує свій економічний потенціал.

Найбільшу частку операційних витрат становлять матеріальні (73,6%) і вона залишається майже незмінною у динаміці, але поряд з цим їх розмір у 2016 р. збільшився у порівнянні з 2014 р. на 93%, що звичайно пов'язано зі значним подороженням майна, яке підприємство використовує у виробництві продукції (сировина, матеріали, інвентар, комплектуючі вироби, тощо). Незначним (на 13,5%) є підвищення витрат на оплату праці, що є негативним явищем, оскільки це свідчить про, в певній мірі, незацікавленість керівництва у повноцінному використанні матеріальних стимулів для працівників у вигляді заробітної плати.

У 2016 р. у порівнянні з 2014 р. більше ніж у 2 рази збільшилась вартість основних засобів підприємства, що, відповідно, призвело до збільшення розміру показників фондозабезпеченість (у 2,3 рази) і фондоозброєність (у 2,9 рази). Але при цьому обсяг отриманого доходу на одиницю вартості основних засобів (показник фондовіддачі) майже не змінився, що свідчить про відсутність підвищення рівня інтенсивності використання обладнання підприємства. В той же час, значне збільшення обсягу отриманого чистого прибутку (у 7,8 рази), при значно меншому темпі збільшенні вартості засобів (у 2,3 рази), призвело до підвищення на 32,9% рентабельності використання засобів підприємства.

Поряд з цим, спостерігалась стабільна тенденція щодо рівня придатності основних засобів ПП «Агрофірма Батьківщина», тобто відсутності погіршення або покращення технічного стану машин та обладнання: коефіцієнт зносу основних засобів, як видно з даних таблиці 2.3, залишається на рівні 0,2 і це достатньо високе значення.

Господарська діяльність підприємства здійснюється в основному за рахунок внутрішніх джерел фінансування (80,1% у структурі капіталу 2016 р.), а саме нерозподіленого прибутку – 35,4%. Це є, в певній мірі, позитивним в управлінні підприємством, оскільки потенційним інвесторам легше «довіряти»

свої гроші підприємствам, які в змозі акумулювати свої внутрішні резерви; з іншої сторони – саме зовнішній капітал, особливо залучений на довгостроковій основі, сприяє стратегічному розвитку підприємства (розширенню, модернізації виробництва, тощо). У структурі капіталу 2016 р. частка довгострокових кредитів банку становила 14,4%, що склало 3069 тис. грн і це більше ніж у 4 рази в порівнянні з 2014 роком.

У 2016 р. спостерігається підвищення ефективності використання як сукупного, власного, так й інвестиційного капіталу, що пов'язано зі значними збільшенням розміру чистого прибутку, отриманого в результаті його використання. І це підтверджує успішність фінансового менеджменту в ПП «Агрофірма Батьківщина» і його конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської продукції.

Коефіцієнт автономії, який характеризує частку коштів, вкладених власником підприємства є не зовсім задовільним, оскільки майже наближений до 1, в той час як оптимальне його значення оцінюється на рівні 0,5-0,6. Але, з однієї сторони, це свідчить про значну фінансову незалежність ПП «Агрофірма Батьківщина», а з іншої, – про відсутність можливості довгострокового розвитку, яке для більшості підприємств можливе при умові залучення капіталу. Поряд з цим, підприємство майже незалежне від зовнішнього капіталу, що підтверджує значення коефіцієнта фінансового ризику (0,25), яке зменшилось у 2016 р. в порівнянні з 2014 р. на 45,7%.

У 2016 р. спостерігається збільшення значення коефіцієнта абсолютної ліквідності, що свідчить про підвищення рівня забезпеченості поточних зобов'язань коштами та їх еквівалентами, але його значення на рівні 0,48 свідчить про те, що лише половина зобов'язань ПП «Агрофірма Батьківщина» може бути сплачена негайно.

Також можна сказати про те, що керівництво підприємства в певній мірі справлялось зі своїми функціональними обов'язками й забезпечувало достатньо хорошу якість управління ним до 2016 р., оскільки в результаті всіх видів діяльності підприємство отримувало позитивний чистий грошовий

потік, що забезпечувало можливість в реалізації фінансово-господарських цілей ПП «Агрофірма Батьківщина». Але у 2016 р. ситуація значно погіршилась, що, відповідно, вимагає від керівництва підприємства прийняття кваліфікованих управлінських рішень.

Також при дослідженні фінансової стійкості агропромислових підприємств важливим є низка факторів, різних як за характером, так і за ступенем впливу. Серед них можна виділити визначальні внутрішні та зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість підприємства. Якщо вплив внутрішніх факторів на фінансовий стан є індивідуальними для кожного з підприємств та залежить від сфери господарювання, видів продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво та управління, технікотехнологічних особливостей тощо, то, в свою чергу, вплив зовнішніх є узагальненим, адже походить з макросередовища.

Загострення проблеми дефіциту власних джерел фінансування інвестицій у аграрних підприємств посилює їх потребу в кредитах. Проте внаслідок фінансової кризи відбулося блокування процесів кредитування усіх сфер економіки, втрата довіри до банківської системи, скорочення кількості платоспроможних позичальників та знизився рівень їх фінансової стійкості, особливо в сільському господарстві. За умов економічної кризи важливе значення має державна підтримка реалізації інвестиційних проектів розвитку пріоритетних виробництв, а також впровадження економічних регуляторів активізації внутрішньої інвестиційної активності. В розрізі даної проблеми можливими заходами поліпшення фінансового забезпечення аграрних підприємств можуть бути: заходи з впровадження компенсації за кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, пов'язаних із закупівлею паливно мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для

ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки та обладнання, енергоносіїв, та оплати послуг, пов'язаних з виконанням ремонтних робіт, робіт (послуг) з підготовки та оброблення ґрунту, захисту рослин від хвороб і шкідників, збирання врожаю тощо; зниження вартості кредитів для сільськогосподарських корпоративних підприємств.

У рамках сучасних економічних відносин одним з найважливіших завдань будь-якого підприємства є максимізація рівня рентабельності власного капіталу при певному рівні фінансового ризику. Тобто при всьому розмаїтті можливих напрямків використання капіталу головними чинниками, що впливають на прийняття рішення, є економічна віддача на кожен вкладену гривню та рівень ризику втрата коштів. При цьому, як ми вже з'ясували, одним з основних механізмів реалізації цього завдання є фінансовий леверидж. І найбільш високий ефект фінансового левериджу (9,6%) у 2016 р., коли співвідношення позикового і власного капіталу в пропорції 80,1% : 19,0%.

Проведення розрахунків з використанням механізму фінансового левериджу дозволяє визначити оптимальну структуру капіталу, яка забезпечує максимізацію рівня його рентабельності. Таким чином, рентабельність власного капіталу значною мірою залежить від умілого маневрування величиною ефекту фінансового важеля. До певного моменту підвищити ефект фінансового важеля можна екстенсивно за рахунок збільшення його плеча. Але при цьому керівництво ПП «Агрофірма Батьківщина» повинно враховувати такі правила фінансового менеджменту: не можна надмірно збільшувати частку позикових коштів у структурі капіталу, оскільки при цьому значно підвищується ризик втрати фінансової стійкості, і будь-які затримки у виробничому процесі або несприятливі зміни ринкової кон'юнктури можуть призвести до значного від'ємного значення ефекту фінансового важеля; регулювати величину плеча важеля можна лише залежно від значення диференціала. Більші можливості для нарощення позикового капіталу мають ті підприємства, у яких значний запас

диференціала. Але при цьому потрібно пам'ятати, що зміна плеча фінансового важеля в свою чергу впливає і на величину диференціала. Чим більше плече, тим дорожче будуть коштувати для підприємства позикові фінансові ресурси за рахунок включення до їх вартості премії за ризик; потрібно завжди повинні залишати певний резерв позикової місткості, щоб у разі необхідності мати змогу покрити потребу у фінансових ресурсах за рахунок нового кредиту і при цьому не змінити знак диференціала з «+» на «-».

Діяльність сільськогосподарського підприємства в умовах ринкової економіки неможлива без використання різних форм і джерел фінансування: зовнішнє і внутрішнє фінансування знаходяться у тісній взаємозалежності, проте це не означає взаємозамінності. Зовнішнє боргове фінансування не повинно замінити залучення і використання власних джерел капіталу, особливо в складних кризових умовах, а оптимальним є значення 40% власного капіталу та 60% позикового капіталу. Для досягнення оптимальної структури капіталу підприємству необхідне правильне управління капіталом, що в свою чергу вирішує такі питання: формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства, оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання, забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику.

Отже, дослідивши і прорахувавши існуючу ситуацію стану активів та пасивів підприємства, керівники і менеджери можуть прийняти ті чи інші рішення щодо доцільності залучення позикового капіталу для одержання додаткового прибутку на одиницю власного капіталу. Уважно контролюючи співвідношення власного і позикового капіталу менеджери чи керівники можуть управляти фінансовим ризиком, діючи на свою користь, звісно ж якщо уміло керувати такими фінансовими ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левченко Н.М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Н.М. Левченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №2. – С. 114-117.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах., Т.3 / Редкол.: ...С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
3. Гнатишин Н.Б. Сутність та структура фінансового потенціалу: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal.
4. Мельник О.Г. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства: сутність та індикатори оцінювання / О.Г. Мельник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – №606. – С. 46-51.
5. Маринич І.А., Дзіковський І.І. Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства / І.А. Маринич, І.І. Дзіковський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С.105-108.
6. Возняк Г.В. Фінансовий потенціал підприємств регіону: підходи до розуміння / Г.В. Возняк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – №2 (8). – С. 27-30.
7. Управління потенціалом підприємства / І.С. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Ращупкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
8. Турчак В.В. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання / В.В. Турчак, С.Д. Чижинська // Молодий вчений. – 2014. – №8 (11). – С. 49-52.
9. Скриньковський Р.М. Діагностика фінансового, виробничого, трудового, соціально-економічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів і аналіз потенційних ризиків підприємства в умовах невизначеності / Р.М. Скриньковський // Проблеми економіки. – 2015. – №2. – С. 186-193.

10. Барибіна Я.О. Підходи до визначення сутності поняття «потенціал» у категоріальному апараті / Я.О. Барибіна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2011. – №6, Ч.2. – С. 48-53.

11. Толпежніков Р. О. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства / Р. О. Толпежніков // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – № 2, Т.1. – С. 277-282.

12. Приймак І. Управління ризиком втрати фінансової стійкості підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища / І. Приймак // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 413-419.

13. Кячер Г. Фінансовий потенціал економічного розвитку: теоретичний аспект / Г. Кучер // Вісник КНТЕУ «Фінанси та банківська справа». – 2014. – №4. – С. 92-105.

14. Руда Р.В. збалансована система оцінки фінансового потенціалу підприємства / Р.В. Руда // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – №4 (16). – С. 170-172.

15. Гречко А.В., Нечипорук С.О. Теоретичні засади управління фінансовим потенціалом підприємства / А.В. Гречко, С.О. Нечипорук // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2014. – Вип. 13. – С. 225-230.

16. Костирко А.Г. Формування і використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Миколаїв, 2015. – 204 с.

17. Комарецька П.В. Фінансовий потенціал: його складові, фактори впливу та умови розвитку / П.В. Комарецька // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна «Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії». – 2005. – № 663. – С.144- 148.

18. Камінська Т.Г. Концепції амортизаційної політики в бухгалтерському обліку / Т.Г. Камінська // Економіка АПК. – 2011. – №2. – С.51-57.

19. Гнип Н. Оцінка фінансового потенціалу за фінансовими потоками / Н. Гнип // Вісник ТНЕУ. – 2014. – №3. – С. 30-36.

20. Круш П.В., Тихомиров О.М. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансового потенціалу підприємства / П.В. Круш, О.М. Тихомиров // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2014. – №15. – С. 124-130.

21. Маслиган О.О. Сутність фінансового потенціалу виробничого підприємства як економічної категорії / О.О. Маслиган // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №9. – С. 17-23.

22. Мойсеєнко І.П. Аналіз фінансового потенціалу підприємства / І.П. Мойсеєнко, Л.А. Мачкур // НУ «Львівська політехніка». – 2006. – Вип.16.2. – С. 201-206.

23. Кунцевич В.О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки / В.О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7. – С. 123-130.

24. Назаренко А.С. Теоретичні підходи до визначення сутності економічної категорії «фінансовий потенціал підприємства» / А.С. Назаренко // Економіка фінанси і право. – 2009. – №8. – С. 22-29.

25. Крюкова І.О., Свірідова М.С. Сучасні методичні підходи до оцінки грошових потоків підприємства // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/21-2016/32.pdf>

26. Шмельова В.В. Пріоритетні заходи з підвищення фінансової стійкості підприємств агропромислового сектору України / В.В. Шмельова // Агросвіт. – 2016. - №6. – С. 38-45.

27. У 2015 році ЄБРР інвестував 184 млн євро в сільське господарство України // Агробізнес сьогодні. – 2016. – №5 (324) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrobusiness.com.ua/agrobusiness/events/4459...>

28. У 2014 році іноземні інвестиції в Україну впали на \$12,2 млрд – аналітики // Корреспондент, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3492829...>

29. Рутицька В. Агропромисловий комплекс України забезпечує 14% загального обсягу ВВП // Пресслужба Мінагрополітики, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/19752>
30. Топ 10 аграрних стран Европы 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top10agrarnyhstranevropy>
31. Соколова Е.О. Питання оцінки фінансовоекономічної стійкості при обранні фінансової стратегії суб'єктів господарювання залізничного транспорту / Е.О. Соколова, О.В. Пилипенко // Збірник наукових праць Державного економікотехнологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління». – 2013. – Вип. 25. – С. 131-135.
32. Лисевич С.Г. Управління фінансовою стійкістю підприємств та фактори, що впливають на неї / С.Г. Лисевич, В.К. Великанова // Вісник Полтавської державної аграрної академії. Серія «Економічні науки». – 2013. – Вип. 1(6), Том 2. – С. 211-215.
33. Ключник А.В. Регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора в умовах євроінтеграційних процесів України / А.В. Ключник, А.І. Федоренко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 4. – С. 11-14.
34. Кошельник В.М. Напрями зміцнення фінансового стану аграрних підприємств у посткризовий період їх розвитку / В.М. Кошельник, Л.В. Побережна // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2013. – №10. – С. 22-25.
35. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. – К.: «Ника-Центр», 1999. – 528 с.
36. Сініцин О. О. Фінансовий леверидж в управлінні структурою капіталу / О.О. Сініцин // Ефективна економіка – 2014. – № 9. – С.1-3.
37. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика. – М.: Ин-т фин.менеджмента, 2010. – 656 с.
38. Давиденко Н.М. Фінансовий леверидж в оптимізації структури капіталу акціонерних товариств / Н.М. Давиденко // Агросвіт. – 2015. – №1. – С. 10-13.

39. Хлістунова Н.В. Фінансові ризики і платоспроможність підприємств / Н.В. Хлістунова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №7 (25). – С. 63-68.

40. Калетнік Г.М., Заболотний Г.М., Козловський С.В. Інноваційні моделі управління стратегічним економічним потенціалом сучасних економічних систем / Г.М. Калетнік, Г.М. Заболотний, С.В. Козловський // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №4. – С. 3-11.

41. Мазур А.Г., Шаманська О.І. Управління ресурсним потенціалом підприємства / А.Г. Мазур, О.І. Шаманська. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – 272 с.

42. Ворсовський О.Л. Вплив внутрішніх та зовнішніх економічних факторів на фінансовий потенціал інвестиційної діяльності підприємств / О.Л. Ворсовський // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №2. – С. 14-17.